

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

bakalářské kombinované studium
2009 – 2012

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Jméno a příjmení autora

Jiří Kafka

Název práce

Poruchy chování u dětí ve starším školním věku v regionu

Vysočina

Praha 2012

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Jan Toman

JAN AMOS KOMENSKÝ UNIVERSITY PRAGUE

Bachelor Combined Studies
2009 - 2012

BACHELOR THESIS

Name and surname

Jiří Kafka

Title

The behaviour disorders of children in older school age
population in the region Vysočina

Prague 2012

**The Bachelor Thesis Work Supervisor:
PhDr. Jan Toman**

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracoval samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpal, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 15.března 2012

Jméno autora: Jiří Kafka

Poděkování

Chtěl bych poděkovat vedoucímu práce PhDr. Tomanovi za ochotu ujmout se mojí bakalářské práce, kolegům za vstřícnost při doporučení klientů k výzkumu v praktické části, ale také rodině za trpělivost při tvorbě práce většinou o víkendech a ve volném čase. Až v dospělosti si jedinec uvědomí nezastupitelnost vzdělání pro výkon své profese.

Anotace

Vypracovaná bakalářská práce vychází z osobních pracovních zkušeností, teoretických znalostí získaných v průběhu studia a studiem odborné literatury v uvedené oblasti. Práce je zaměřena na děti s poruchami chování, popisuje problematiku dětí s poruchami chování ve starším školním věku, přibližuje situace ve školách a školských zařízeních a v pomáhajících organizacích, ve kterých se s dětmi s poruchami chování pracuje, zamýšlí se nad situací v rodinách, kde se objevuje dítě s poruchou chování. Pozornost zaměřuje především na děti z regionu Vysočiny s porovnáním s dětmi z jiných regionů. Věnuje se otázkám intervence u osob s poruchami chování a spolupráce mezi školou, pomáhajícími profesemi a rodinou. Citace a zkušenosti ze studia odborné literatury jsou doplněny dlouholetou praxí kurátora pro mládež, tedy sociálního pracovníka, který se pohybuje především mezi klienty s výchovnými problémy, závislostmi a trestnou činností. S tím souvisí uvedené poruchy chování.

Cílem bakalářské práce je poukázat na problémy v oblasti prevence poruch chování a zjištění určitých specifík v regionu Vysočina, tedy v oblasti, která je ve srovnání s některými jinými regiony spíše klidným, zemědělsko-turistickým regionem.

Klíčové pojmy

Poruchy chování, prevence, rodina, sociálně-patologické jevy, společnost, socializace, šikana, škola, trestná činnost, vzdělávání, závislost

Annotation

This bachelor work is based on my own work practice, theoretic knowledge that I acquired during studies and studied from special literature. It is concentrated on children with behavioural disorders. It is delineated problems of children with behavioural disorders in older school age. It is depicted situation in schools and school institutions and helped organizations that works whit these children. It is examined situation in families, where are children with behavioural disorders. It is focused on children from Vysočina region and it compares with children from other regions. It is dealt with question of work with persons with behavioural disturbs and cooperation of school, family and assistant professions. Citations and experiences from studying of special literature are filled in with long-time practise of curator of youth; it means a social worker, who works mainly with clients, who have educational problems, addiction or criminal problems.

An aim of bachelor work is indicated problems in prevention of behavioural disturbs. Furthermore to find some specifics of Vysočina region, that is rather quite area.

Key words

Behaviour disorders, prevention, family,ance, sociable pathological phenomena, society, socialization, bullying, school, criminal problems, education, habit,

OBSAH

ÚVOD.....	8
1 Poruchy chování	9
1.1 Poruchy chování a společenské normy	10
1.2 Poruchy chování a faktory podílející se na projevech poruch chování.....	11
1.2.1 Dědičné vlivy.....	12
1.2.2 Působení sociálního prostředí, rodiny.....	13
1.2.3 Masmédia a jejich vliv.....	15
1.2.4 Vliv kamarádů, party jako vrstevnické skupiny.....	18
1.2.5 Vliv školního prostředí.....	20
2 Charakteristika poruch chování ve starším školním věku.....	21
2.1 Neagresivní poruchy chování.....	22
2.1.1 Lhaní	22
2.1.2 Útěky.....	23
2.1.3 Toulání.....	24
2.1.4 Krádeže.....	24
2.2. Agresivní poruchy chování.....	25
2.2.1 Násilná trestná činnost proti osobě - šikana.....	26
2.2.2 Násilná trestná činnost majetková.....	28
3 ADHD	28
3.1 Projevy ADHD	29
4 Závislosti.....	30
4.1 Alkoholismus.....	30
4.2 Závislost na psychotropních látkách s jedy.....	32
4.3 Závislost na tabáku.....	33
4.4 Patologické hráčství.....	34
4.5 Prevence závislostí.....	34
5 Socializace při poruchách chování	36
5.1 Socializace versus sociální patologie.....	37
6 Popis výzkumu.....	38
6.1 Cíl a hypotéza výzkumu.....	38
6.2 Charakteristika výzkumného vzorku.....	39
ZÁVĚR	49
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	52
SEZNAM TABULEK A GRAFU.....	53
SEZNAM PŘÍLOH.....	54

ÚVOD

Práce vychází z dlouholeté praxe kurátora pro mládež a je zaměřena na téma související bezprostředně s pracovními zkušenostmi sociálního pracovníka z oblasti sociálně-právní ochrany dětí a mládeže, soustředí se na období staršího školního věku u dětí s problémy v oblasti etopédie. Bakalářská práce se bude zabývat poruchami chování ve spojitosti s uplatněním jedince ve společnosti, ale také s problematikou rodiny, ve které vyrůstá dítě s poruchou chování. Zaměří se na výchovně vzdělávací postupy a přístup jednotlivých institucí k této problematice. Pozornost je věnována otázce prevence a intervence u osob s poruchami chování a oblasti spolupráce mezi školou, školskými zařízeními, pomáhajícími organizacemi a rodinou. Práce přiblíží také složitosti soužití ve škole či v jiném kolektivu s jedincem s poruchami chování, přiblíží dopady jednání takového jedince neboli klienta v konkrétním prostředí a jeho následné uplatnění ve společnosti.

Citace a zkušenosti ze studia odborné literatury jsou doplněny dlouholetou praxí kurátora pro mládež, tedy sociálního pracovníka, který se pohybuje především mezi klienty s výchovnými problémy a trestnou činností. S tím souvisí uvedené poruchy chování.

Cílem bakalářské práce je poukázat na problémy v oblasti prevence poruch chování a zjištění určitých specifík v regionu Vysočina, tedy v oblasti, která je ve srovnání s některými jinými regiony spíše klidným, zemědělsko-turistickým regionem. V teoretické části bude vycházet především ze známých zjištění v rámci šetření poruch chování, v praktické části bude ověřena hypotéza, že v rámci České republiky existuje rozdíl v příčinách poruch chování u dětí ve starším školním věku. Ověřeno bude také tvrzení, že v současném uspěchaném světě se snižuje vliv rodiny na dorůstající mládež. Tuto roli podle obecných předpokladů mnohdy nahrazují vrstevnické skupiny, party či stále se rozmáhající funkce médií, které působí v dnešní době prakticky nekontrolovatelně na mládež, obzvláště necitlivě na děti ve věku 12-ti až 15-ti let.

1 Poruchy chování

„Poruchy chování a pozornosti lze charakterizovat jako odchylku v oblasti socializace, kdy jedinec není schopen respektovat normy chování na úrovni odpovídající jeho věku, eventuelně na úrovni svých rozumových schopností.“ (Vágnerová, 1999, str.235).

Poruchou chování se u dětí označuje řada výchovně nežádoucích projevů.¹ Spadají mezi objekty, na které se zaměřuje v rámci pedagogiky především etopedie.

Etopedie je disciplína speciální pedagogiky, která se zabývá výchovou, převýchovou, vzděláváním a vědeckým zkoumáním mravně narušených osob.

Etopedie současně zkoumá příčiny mravního narušení a postupy, které mají přivést jedince k nápravě. Vychází z poznatků pedagogiky, psychopatologie, etiky, psychiatrie, genetiky a filosofie. Nejužší vztah má k pedagogice. Etopedie, stejně jako řada speciálně pedagogických disciplín spadá mezi poměrně mladé vědní obory. V práci je etopedie spojena především se zkoumáním poruch chování u dětí staršího školního věku, přičemž poruchy chování jsou současně chápány jako nestandardní chování, které se projevuje různým způsobem, v různé intenzitě, a to především opakovaně a dlouhodobě, v období po dobu delší než šesti kalendářních měsíců ve formě narušování sociálních norem. Nejde o následky duševních poruch či onemocnění. Při poruchách chování hovoříme také o asociálních a antisociálních poruchách.

Asociální poruchy chování se vymykají obecně závazným společenským normám, tedy těm normám, které si společnost uplatňuje například jako tzv. slušné a ohleduplné jednání. Výrazně však neohrožují a nenarušují fungování společnosti. Mezi tyto poruchy spadají například nevhodné způsoby chování ve škole, záškoláctví, závislosti.

Antisociální poruchy chování jsou již ve svých projevech závažnější, nejedná se jenom o překračování společenských norem, ale jsou zaměřené proti společenským hodnotám, které si ta či ona společnost chrání zákonnými ustanoveními a vyhláškami, při jejichž porušení následují kromě preventivních a léčebných aktivit také prvky represe – trestu. Patří sem majetková trestná činnost jako jsou krádeže či vloupání, ublížení na zdraví nebo jiné násilné trestné činy.

---

¹ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže, Havlíčkův Brod, 2009, s.85*

1.1 Poruchy chování a společenské normy

„Potřeba dokazovat si vlastní nezávislost na společnosti se projevuje nejen odvržením jejích norem, ale mnohdy symbolickým nebo dokonce fyzickým útokem proti jejím hodnotám.“ (Vágnerová, 1999, str. 278)

V rámci teorie je nutné zamyslet se nad diagnostikou problému, lze uvést, že poruchy chování jsou charakterizovány jako nedostatky či odchylky v oblasti socializace, tedy v procesu začleňování jedince do společnosti, kdy jedinec není schopen respektovat státem či společností dané normy chování, které odpovídají postavení jedince ve společnosti či odpovídající věku jedince, popřípadě jeho rozumovým schopnostem a možnostem. Speciální psycholog, působící především v regionu Vysočiny, Zdeněk Martínek poruchou chování označuje řadu výchovně nežádoucích projevů, které jsou často důsledkem narušení jejich sociální přizpůsobivosti. Většina těchto poruch nemá jednotnou příčinu, mnoho z nich vzniká na podkladě nevhodného výchovného působení, což v praxi znamená, že se nejedná o projev duševního onemocnění. Mnohdy je zaměňován pojem poruchy chování s pojmem výchovné problémy, ty jsou jedním z mnoha důsledků poruch chování. V podobných situacích se zamýšlíme především nad nepřiměřeností v chování, tedy v určité neschopnosti dodržování běžných sociálních vztahů, které se mohou projevovat v nevhodném či nadměrném zaměření na uspokojování svých vlastních potřeb před zájmem či potřebou okolí, společnosti, při současném nerespektování společenských norem, bez pocitu viny, mnohdy i s prvky určité agresivity, která je poruchám chování charakteristická.

Poruchami chování se zabývá v rámci speciálních pedagogických disciplín především etopedie. Oborově však poruchy chování zasahují do více oblastí zabývajících se lidským chováním, protože jde o jednání na či za určitou hranici společenských norem nebo dokonce zákonů, zajímají se o ně instituce zabývající se samotnou výchovou, prevencí, ale také represí. Na poruchy chování se ve svých pracovních náplních zaměřují psychologové, psychiatři, pedagogové, především speciální, ale také sociální pracovníci, vychovatelé, ale v důsledcích poruch chování též policisté či pracovníci jiných orgánů činných v trestním řízení. I když není zcela možné preventivními aktivitami poruchám chování předejít tam, kde byl jejich vznik zapříčiněn biologickými determinanty, preventivní aktivity v rámci primární,

sekundární či terciální prevence mají určitě pozitivní vliv na jejich omezení, samozřejmě za předpokladu, že jsou vykonávány nejen odborně, ale také vhodně dle věku a potřeb dospívajících dětí. Tyto aktivity jsou v České republice vykonávány jak státními institucemi, tak například i nestátními neziskovými organizacemi. Bohužel stejně jako v jiných oborech je v současné době problémem financování a nedostatek veřejných prostředků, které putují do projektů zaměřených na dospívající mládež.

1.2 Poruchy chování a faktory podílející se na projevech poruch chování

U naprosté většiny odlišností, které se v oblasti speciálně pedagogických disciplín objevují hovoříme o dispozicích, které na jedince působí v období prenatalním, perinatálním a postnatálním, ať již se jedná o předpoklady genetické či tzv. sociální.

Takzvaná dispozice genetická se projevuje například v dětství na úrovni temperamentu, který je odlišný od běžných norem, dále se dispozice projevuje též oslabením či poruchou centrální nervové soustavy - CNS.

Z důvodu objektivního přístupu je vhodné právě uvědoměním si příčin vzniku předcházet předsudkům i soudům o tom, co lze jako poruchou chování označit. Pomůže nám to osvětlit nejen příčiny vzniku či zavinění jedincem, rodinou, okolím, ale v rámci prevence můžeme pomoci následně těmto jevům předcházet. Uvědomíme si také, že vše má své vnitřní či vnější příčiny. Na dítě staršího školního věku, které nás v našem případě zajímá, působí řada rozličných faktorů a vlivů okolí, které různými způsoby ovlivňují opakovaně zde zmiňovanou socializaci jedince, otázkou je, zda v rámci celé naší republiky působí některé sociální vlivy odlišně, či jsou stejné pro vrstevníky v rámci naší republiky či celé takzvané moderní euro-americké společnosti, která však svou přemrštěnou modernizací v oblasti komunikace a medializace oblasti poruch chování prokazuje tzv. "medvědí službu".

Pokud se zamyslíme nad vlivy, které na vznik poruch působí, primárně je zde můžeme rozdělit na biologické a sociální. Biologické jsou především vlivy, které působí v rámci dědičnosti, genetiky. Mezi sociální vlivy řadíme ty, které jedince ovlivňují v průběhu dospívání, prakticky od raného dětství. Samozřejmě tyto příčiny působí

na jedince dříve než v průběhu dospívání, ale některé projevy poruch chování, jako například výchovné problémy či protiprávní jednání jsou patrné především v době staršího školního věku a nastupující puberty. Zde je myšleno na vliv rodiny, který je v dnešní uspěchané době stále aktuálnějším problémem, ale také vliv bezprostředního lidského okolí – příbuzných, prarodičů, kteří mnohdy nejsou klasickými členy užší rodiny, školy, kamarádů či mediálních společností, které provozují televizi, internet. Z tohoto důvodu jsou uvedeny následující vlivy, které nejsou seřazeny dle důležitosti, ale u každého jedince může hrát jiný vliv odlišnou roli.

1.2.1 Dědičné vlivy

Samozřejmě každý z nás si přináší na svět svou vlastní genetickou výbavu, jejíž součástí jsou různé dispozice. Toto obecné ustanovení je známo nejen studentům středních či vysokých škol, ale vědí o něm již žáci, kteří vykonávají povinnou školní docházku. Je zjevné, že geneticky jsme vybaveni i něčím, co má vliv na případné projevy chování, které lze charakterizovat jako problémové, či ve svých počátcích pouze jako poněkud odlišné. V těchto případech jde především o dispozice, které se mohou projevit ve vztahu k bezprostřední dané situaci, ve které se jedinec nachází a při jiné se zase nemusí projevit vůbec. Záleží na mnoha faktorech, ale i zde v oblasti genetické může hrát následně určitou roli výchova v rámci rodiny, školy, společnosti, právě v okamžiku, kdy se určitý faktor podílí na spuštění mechanismů, které podporují asociální jednání. Pokud jedinec není dostatečně vybaven těmito faktory čelit, projeví se v plné míře, samozřejmě v negativním slova smyslu. Dědičná dispozice ovlivňuje též sebekontrolu nebo také hyperaktivitu.²

Nezle uvést, že by dědičnost a vůbec genetické vlohy zapříčinily poruchy chování, nicméně mohou je v případě negativních dispozic značně ovlivnit či usměrnit jejich projevy. Dle různých obecných studií lze konstatovat, že dispozice pro poruchy

---

² MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence. Portál, Praha 1998, 2003*

chování, které se dědí, mají obecnou povahu, jež souvisí s přizpůsobováním se rodinným a společenským pravidlům.³

Na vlivy v rámci dědičnosti se zaměřuje řada oborů nejen v rámci speciální pedagogiky, ale také obory v oblastech pomáhajících, například ve zdravotnictví či v oblasti sociální. Ve své podstatě se všechny oborové disciplíny zaměřují na zjištění příčin, které ovlivňují určité způsoby jednání, chování. V případě poruch chování se samozřejmě pozornost zaměřuje na ovlivnění spouštěcích mechanismů poruch chování a na preventivní aktivity, které mohou poruchy v chování určitým způsobem omezit.

1.2.2 Působení sociálního prostředí, rodiny

Jak již bylo konstatováno, na probíhající socializaci jedince, má vliv především jeho bezprostřední lidské okolí, tedy rodina, nejbližší přátelé, škola, zaměstnání. To, jaké vzory má jedinec okolo sebe v průběhu dospívání jej značně ovlivňuje v průběhu dalšího života. Především starší školní věk je v případě jedinců s diagnostikovanou poruchou chování věkem klíčovým, samozřejmě nesmí být opomíjeno i dětství rané nebo mladší školní věk. Právě ve věku 12-15 let se jedinec častěji dostává do konfrontace se svým okolím a právě zde se projeví to, co v jeho okolí, v rodině probíhá a co se jej silně dotýká. Řada vědeckých prací, ať již z oblasti etopedie, psychologie či psychiatrie prokázala skutečnost, že zkušenosti a prožitky z dětství bezprostředně ovlivňují život dítěte i jeho následnou úspěšnost při zařazení do společnosti nehledě na samotný průběh socializace. Bohužel právě v dnešní, poměrně složité sociálně ekonomické situaci ve světě je funkce rodiny stále více zanedbávána honbou za uspokojováním potřeb, které jsou někdy malicherné, někdy však ty nejzákladnější. V situaci, kdy jsou rodiče nuceni přijmout práci ve vícesměnném provozu a funkci rodičů zastávají starší sourozenci, oper či nevhodní kamarádi, nelze se divit, že počet dětí s diagnostikovanými poruchami chování,

---

³ BÍNOVÁ, Š.,2012 <http://www.medicpoint.cz/clanky/psychiatrie/detska-psychiatrie/poruchy-chovani-u-deti/>

především ve starším školním věku, přibývá. Samozřejmě pokud si společnost neví rady, potom se zamýšlí nad represí, která však nikdy není z dlouhodobého hlediska tak úspěšná, jako včasná prevence, spolupráce rodiny se školami, školskými zařízeními. Zájmové volno-časové aktivity jsou prospěšné, ale bohužel oslabují vztahy v rodině, která v nich hledá určité zastoupení, což však není možné. Tyto instituce musí plnit funkci pro rodinu doplňující, nikoliv zástupnou.

Pokud lze hodnotit rodinu jako určitou společenskou instituci, zjistíme, že právě uvedený region Vysočina je na tom ve srovnání s ostatními kraji v České republice s vyšší hustotou obyvatel poměrně dobře. I když v posledních letech klesá počet sňatků a tím samozřejmě i rozvodů, narůstá počet vztahů druh – družka, stoupá též počet rodin, kde o dítě pečuje jeden rodič. Velikost rodin se tedy zmenšuje.

Ve srovnání s hl. městem Prahou dosahuje rozvodovost v kraji Vysočina v roce 2010 ve srovnání o 58% méně. Důvodem je samozřejmě řada faktorů, složení obyvatelstva, pracovní vytížení. Určitou roli zde hraje také vzdělání.⁴

Z údajů zjištěných ze statistických výkazů Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky a Krajského úřadu Kraje Vysočina, který vyplňují jednotlivé orgány sociálně právní ochrany dětí a mládeže v kraji Vysočina, je též prokazatelné, že děti pocházející z neúplné rodiny či jsou od samého počátku vychovávané jen jedním rodičem mají horší výsledky ve škole, více zdravotních a psychických problémů a také více střetů se zákonem, než děti vyrůstající s oběma rodiči. Stejně tak větší počet klientů kurátora pro mládež pochází z neúplných rodin. Lze také prokázat, že přítomnost vhodného otce v rodině brání zvýšené delikvenci dětí, zejména chlapců.⁵

V této situaci je nutné zmínit se o dětech, které byly na základě pravomocných rozsudků příslušných soudů umístěné do ústavního typu zařízení. Může se také jednat o nezletilce, kteří rodinné prostředí vůbec nepoznali. Byli vychovávaní v kolektivních institucionálních zařízeních, obvykle prošli několika náhradními domovy, ať již ústavního nebo rodinného typu. Tyto děti mají převážně oslabenou schopnost navazovat vztahy a nalézat v nich odpovídající vhodné uspokojení, vztahy převážně navazují chaoticky, za účelem rychlým a okamžitých prožitků, které však nejsou schopny zakomponovat do svého života. Jestliže takovéto dítě v rodině určitou dobu vyrůstalo, vlivem dysfunkční rodiny mnohdy hraničící s asociálním prostředím se nenaučilo ani prožívat

⁴ STATISTICKÝ VÝKAZ MPSV ČR V 20FORM-2011, *Sociálně-právní ochrany dětí a mládeže*

⁵ MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence. Portál, Praha 1998, 2003, s.40*

běžné životní okamžiky jako jeho vrstevníci, mnohdy následkem toho není jedinec schopen žít samostatný život mimo ústavní zařízení.⁶

Přes nesporné klady působení úplné rodiny na děti s poruchami chování mnohdy hrají úlohu i další faktory. Někdy rodič samoživitel svým způsobem řešení konfliktů v rodině, vhodným příkladem řešení i jiných problémů, které dává dítěti za vzor, předčí úplnou rodinu s některými dysfunkčními znaky, kde třeba dochází k verbálním i fyzickým atakům mezi rodiči dítětem. Děti takto postižené rodinným prostředím mají větší sklon k výchovným problémům či následnému protiprávnímu jednání než jedinec, který vyrůstá v harmonickém prostředí funkční rodiny.

Ať již se zamyslíme nad vlivem okolního prostředí či rodiny lze konstatovat, že celkové hospodářsko-sociální klima ve společnosti se značně projevuje i na historických změnách v postavení a funkci dnešní, současné rodiny. Bohužel v tíživých obdobích, které se spirálovitě vracejí po kratší či delší době, jsou tyto změny převážně negativní, přezaměstnanost či naopak nezaměstnanost rodičů i jejich dětí, negativní vliv nezdravé společnosti, staví rodinu do tíživé situace v oblasti mezipartnerských a mezigeneračních vztahů.

1.2.3 Masmédia a jejich vliv

Při negativních vlivech, které působí v rámci socializace jedince na jeho vývoj je vhodné se zamyslet, zda vliv médií neovlivňuje dospívajícího více než vliv jeho vrstevnické skupiny. Tato otázka byla zformulována jako hypotézu při praktické části práce, když lze tvrdit, že samotné děti ve starším školním věku musí cítit stoupající vliv na jejich osobu ze strany médií. Za posledních několik desítek let se podstatně zvýšil počet hodin, kdy denně dospívající posedávají u televizní obrazovky či počítače. Je naprosto jednoznačné, že na úkor zájmu o čtení literatury či návštěv kin se věnují dnešní dospívající více televizi nebo tráví mnoho času s mobilním telefonem nebo u počítače či notebooku. Ze společně tráveného času se snad zvýšil pouze počet návštěv diskoték nebo různých klubů, kde však o vhodném působení na dospívající lze

---

⁶ MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence. Portál, Praha 1998, 2003, s.44*

s úspěchem pochybovat. Tyto skutečnosti mají vliv nejen na vyjadřování a komunikaci mezi dospívajícími, vždyť například při diktátu v osmé třídě základní školy to mnohdy vypadá, že čeština přišla o háčky, čárky a znaménka, dospívající děti mnohdy píšou při českém jazyce, jakoby psaly esemesku – bez diakritiky. Bohužel dnešní dítě se vydrží u počítače či televize i nudit, dokáže hrát hry po internetu, aniž by uvažovalo o tom, co ve skutečnosti dělá, o pasivním sledování televize nemluvě. Soudobá společnost v tzv. moderním světě je natolik roztržštěná a tolerantní k těmto špatnostem, že není schopna přijmout určité zásady, které by vliv médií usměřňovala. Vždyť jen médiu prezentované násilí, kdy je použití násilí či brutality v souladu s negativním způsobem dosažení pozitivního, ukazuje násilí jako běžnou součást k prosazení požadovaného cíle. Obecně lze konstatovat, že násilí včetně toho sexuálního je bráno jako určitá norma, která je značně za hranicí společensky uznávaných norem, kterou však média mnohdy velmi hrubě překračují, byť si musí být vědoma faktu, že dnešní mládež své rodiče snadno obelstí, aby se k takovýmto informacím dostala. Některá média rozhodně ohrožují zdárný psychický i morální vývoj dítěte. To, že se mnohdy jedná o fikci řada dětí nepochopí. Dle Murrayovi studie z roku 1995 lze doložit vliv sledování televize již na děti ve věku batolecím, mnohdy již okolo prvního roku života. Takovýto jedinec je mnohdy schopen napodobovat to, co viděl v televizi. V této oblasti je velkým nebezpečím sledování naprosto bezdějových kreslených dětských seriálů, v nichž se postavy chovají agresivně či je zde dokonce v průběhu jednoho dílu hlavní hrdina pětkrát či šestkrát zabit, aby se okamžitě oklepal a pokračoval dál ve své roli. Například v seriálu Tom a Jerry těžko identifikujeme kladného a záporného, oba jsou oblíbeni a oba dosahují svých cílů agresivním jednáním.⁷

Není nutné opakovat názory řady studentů, kteří se především v oblasti pedagogiky mnohokrát ve svých odborných pracích zmiňují o termínu takzvaného pondělního syndromu, který označuje zvýšenou agresivitu dětí ve školkách a ve školách, když o víkendu rodiče místo povídání a čtení pohádek své dítě posadí k televizi či počítači a tyto děti si v pondělí, po návratu z víkendu, sdělují, co kdo z nich nového viděl v televizi či na počítači.⁸ Při provádění sociálních šetřeních u mladších dětí se s tímto negativem, na který upozorňují především učitelé nižších

⁷ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*, Havlíčkův Brod, 2009, s. 78

⁸ MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence. Portál*, Praha 1998, 2003, s. 103

ročníků, setkávají též zaměstnanci sociálně-právní ochrany dětí a mládeže - sociální pracovníci.

Již zmiňovaný psycholog Martínek se již mnohokrát v průběhu své praxe v Pedagogicko-psychologické poradně v Pelhřimově či ve svých publikacích zmiňuje o tzv. mediálním násilí, když média všeho druhu, ale především televize a internet posilují agresivitu a pocit, že jen agresivitou jedinec uspěje ve svém okolí. Současně je nebezpečí, že mediální násilí určitým způsobem oslabuje schopnost používání citlivosti na násilí, s nímž se člověk setkává v reálném světě a na něž mnohdy právě proto neumí odpovídajícím způsobem reagovat.⁹

Velmi nepříznivě ovlivňuje jedince, především děti, které mají k násilnému chování dispozice podmíněné dědičnými faktory, nezájmem rodičů v dysfunkční rodině či příslušností ke skupině, se kterou sdílí určité deviantní sklony.

Každá společnost by měla mít mechanismy, které umožní dodržovat určité normy a pravidla, jelikož nejen rodina, ale také tvůrci televizních, rozhlasových a internetových pořadů či stránek v rámci médií ovlivňují výchovu jedince neporovnatelně více než tomu bylo v minulém století. Speciální pedagogové nebo psychologové často na seminářích či při besedách slyší bezradné argumenty rodičů, kteří se snaží na své děti působit kladně v oblasti trávení volného času, že pokud jejich dítě neshlédne ten nebo onen film, stává se v partě nebo ve třídě outsiderem, nebude schopno se spolužáky na toto téma diskutovat a tudíž se začne s party vyčleňovat. Stále častěji se vedou diskuze nad tím, proč dnešní děti používají formulace a vulgarismy takového ražení, že ani rodiče si nejsou vědomi toho, že by tyto vulgarismy někdy slyšali. Právě zde je ale místo pro kvalitnější dohled rodičů a jejich určitou cenzuru nad působením médií na jejich potomka, protože odůvodnění typu „...kde to to dítě jen mohlo slyšet?!“ není dostatečnou obhajobou.¹⁰

Při zamyšlení se nad vlivem médií si jistě každý uvědomí, že i on sám je konzumentem mediálních informací. Nicméně osoba, která je vyzrálá a časoprostorově se dostatečně orientuje, bere informace zprostředkované médii pouze jako určitou zprávu, která jej udrží ve všeobecném přehledu, nebere vše, co se dozví z médií jako fakt,

---

⁹ tamtéž, s.80

¹⁰ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže, Havlíčkův Brod, 2009, s.79,80*

má nadhled, informace si ověřuje. Toho však dítě, natož dítě s poruchou chování, není schopno. Pubescent nemá mnohdy schopnost rozlišit mezi fikcí a skutečností.

S potěšením v této oblasti alespoň v poslední době lze sledovat nástup určitých preventivních aktivit, které jsou především součástí mediální výchovy na školách. Tyto aktivity spočívají především v besedách, přednáškách pro pedagogy, žáky, ale také ve výrobě televizních a rozhlasových pořadů, reklamních spotů. Cílem těchto preventivních aktivit je určitá, alespoň částečná mediální gramotnost dítěte, kterou je schopno dítě přiměřeně svému věku pochopit.

1.2.4 Vliv kamarádů, party jako vrstevnické skupiny

Při hodnocení významu vlivů, které působí na jedince s poruchou chování a nejsou dědičného charakteru, je v současném uspěchaném světě, kde funkce rodiny mnohdy ustupuje, vliv kamarádů, party stále významnější. Vždyť vliv starších kamarádů, vrstevníků má kromě rodičů velký vliv na dítě, především ve starším školním věku, a v tomto případě je nepodstatné, zda jedinec vyrůstá na Vysočině, v Praze či Ostravě. Snad jen v případě trávení volno-časových aktivit mají mnohdy děti ve větších městech více možností k trávení volného času, někdy to může být pozitivní, mnohdy však negativní. Při hledání své identity je vrstevnická skupina, tím co nejvýznamněji ovlivňuje dospívajícího jedince.¹¹

Především při rozvoji sídlištních aglomerací, od konce sedmdesátých let minulého století až do dnešní doby, tráví stále více dětí, především těch tzv. neorganizovaných, stále více volného času ve formálních skupinách poblíž místa bydliště. Z pohledu početnosti jsou tyto skupiny mnohem větší než původní rodina. Snad právě proto je dítě či dospívající, především ve věku od 12-ti do 18-ti let vystaveno častěji a tím samozřejmě i intenzivněji než jeho rodiče před třicet lety.

Právě zde hraje podstatnou roli kladný příklad, vždyť pokud je parta či jakákoliv skupina vrstevníků, ať již se jedná o třídní kolektiv či sportovní oddíl, pod vlivem jedince či skupiny dětí s negativními sklony na hranici sociální nepřizpůsobivosti, mnohdy se stává a také to prokazují statistické výkazy Policie České republiky, že právě

---

¹¹ MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence. Portál, Praha 1998, 2003, s.81*

takto nevhodně ovlivňované skupiny páchají protiprávní jednání. Vždyť v partách dochází ve věku začínající trestní odpovědnosti k nejvíce protiprávním skutkům, ať se již jedná o trestný čin, který současný zákon zná u nezletilců pod pojmem čin jinak trestný, či u mladistvým, kde hovoříme o provinění či se jedná „pouze“ o přestupek.¹²

Pro dorůstající děti, obzvláště pro ohrožené z dysfunkčních rodin, je parta pochopitelně důležitější než pro dorůstající děti z harmonického, klidného rodinného prostředí, kde každý člen rodiny plní svoji funkci. Řada obecných studií i výzkumných prací, které například zadával Výzkumný ústav práce a sociálních věcí v Praze zcela jasně prokázala, že tam kde rodina přestává plnit z jakýchkoliv důvodů své funkce, hledají si je především dospívající a pubescenti ve vrstevnické skupině.

U mladistvých pocházejících z asociálního prostředí je pravděpodobné, že potřeba kladného přijetí v partě bude ještě silnější než u těch, kteří mají dobré rodinné zázemí. Tito jedinci se mnohdy stávají v partě středem posměchu či naopak obavy z nevyzpytatelného chování či zneužívání moci ve skupině. Hrozba ztráty postavení v partě má pro ně své opodstatnění z nefunkční rodiny. Jistou etiketou dnešní party dětí kole 15-tého roku věku je trávení volného času touláním po sídlištích, na diskotékách a v hernách. V případě nedostatku financí či zábavy tato parta mnohdy přechází v páchání protiprávních jednání. V tomto případě hovoříme o delikventní partě. Každá parta má svá určitá specifika, nicméně hlavní identifikační znaky jsou shodné, stejně tak každá parta, která nevhodným způsobem tráví volný čas má své obtíže v subkultuře drogové či rasistické.

Je zřejmé, že parta má na dospívajícího jedince stále významnější vliv, neporovnatelný s obdobím před třiceti, čtyřiceti lety. Ve srovnáním s tímto obdobím vliv vrstevnických skupin podstatně vzrostl, bohužel stejně tak se zvýšilo i negativní působení na jedince, který se v takové vrstevnické skupině pohybuje.

---

¹² FISCHER, S., ŠKODA, J. Sociální patologie, , Grada Publishing,, Praha, 2009, s.156

1.2.5 Vliv školního prostředí

Studenti a žáci, kteří plnili povinou školní docházku v minulém století, brali za zcela běžné, že jsou žáky své kmenové školy od prvního do devátého ročníku, to jak ráno ve škole, tak i večer v kině.

Věková skupina dnešních čtyřicátníků a starších brala za zcela samozřejmé, že pokud se dopustí nějakého kázeňského přestupku, nehledě na to, zda se jej dopustí ve škole či o víkendu na veřejnosti, budou za tento prohřešek nést své následky i ve škole. Dnes je sice také kromě vzdělání předmětem zájmu pedagogů i začlenění jedince do společnosti, ale vliv školy na mimoškolní aktivity je menší a tato hypotéza bude zkoumána i ve výzkumné části práce. V rámci současného základního a středního školství se nejvíce projevují následující filosofické směry ve vzdělávání, o kterých lze říci, že se projevují i v řešení problémového chování žáků, a to progresivismus, prosazující osobnostně orientované soubory vzdělávacích procesů a výuku, která se přizpůsobuje jednotlivci s cílem pomoci mu pochopit současné společensko ekonomické souvislosti v rámci socializace. Dále se jedná o tzv. rekonstrukcionismus, který vytváří sociálně orientované kurikulum podle potřeb jednotlivých společností s ohledem na uplatnění jedince ve společnosti (Pasch a kol., 1998).¹³

System určité školní prevence v ohledu na poruchy chování byl v tehdejší prvorepublikovém Československu založen již těsně po první světové válce, kdy začínají vznikat první poradny pro volbu povolání, které se zaměřují především na mládež, hlavně na tu, která se nemohla odpovídajícím způsobem uplatnit na trhu práce.

Následně se v období druhé světové války až do padesátých let poradenství prakticky vytrácí z území dnešní České republiky. Posun nastává při vzniku prvních poraden, především při vzniku pedagogicko-psychologických poraden, které v průběhu několika desetiletí přebírají poradenskou péči a současně určitým způsobem koordinují též poradenství na základních a praktických školách.

V samotných školských zařízeních zastávají poradenskou funkci především výchovní poradci, speciální pedagogové, speciální psychologové, popřípadě metodici prevence.

---

¹³ MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence. Portál, Praha 1998, 2003, s.63*

Nejen politologové, politici, ale také pedagogové se domnívají, že by školství v České republice a v Evropě vůbec, mělo v současné době hbitěji reagovat na společensko – ekonomické změny, mělo by přistupovat rázně k takovým procesům výchovy a vzdělávání, které zajistí praktické uplatnění mladistvých po dokončení vzdělávání, ať již středoškolského, tak vysokoškolského. Součástí těchto státem garantovaných aktivit jsou i pomáhající profese, především resort Ministerstva práce a sociálních věcí, který se podílí prostřednictvím příslušných detašovaných pracovišť Úřadu práce na zajištění odpovídajících rekvalifikací. Dostupné vzdělání a dostatek pracovních příležitostí v rámci rekvalifikace je prevencí současného stavu, který se v případě ekonomické recese plně projeví až po jejím ukončení. I tyto aktivity se podílejí na prevenci vývoje poruch chování vedoucích k nežádoucí delikvenci, především u dětí a mladistvých po ukončení povinné školní docházky.

Vzdělávací politika státu by měla odpovídat aktuálním potřebám státu a současně by měla být určitým mechanismem, jež může pomoci handicapovaným vymanit se z jejich problémů a tím i předcházet nežádoucímu chování mládeže.

2 Charakteristika poruch chování ve starším školním věku

Při studiu odborné literatury, ať již se pozastavím nad názory Matouška či Martínka, lze poruchy chování v dětském věku, tedy i ve starším školním věku obecně rozdělit na neagresivní poruchy chování, kam patří především lhaní, záškoláctví, úteky, toulání, popřípadě též nenásilné páčání především majetkové trestné činnosti.

Mezi agresivní poruchy chování patří především šikana, vandalismus, násilná trestná činnost na majetku či osobách. Nebezpečné pro agresivní chování je charakteristické porušování práv a svobod ostatních, proto je lze považovat za závažnější.

Jako další specifický projev lze uvést ADHD, která v sobě určitým způsobem může zahrnovat jak agresivní, tak neagresivní projev poruchy chování.

2.1. Neagresivní poruchy chování

Mezi tyto poruchy spadá především lhaní, záškoláctví, útky, toulání a drobná majetková trestná činnost nenásilného charakteru. Ve všech případech se sice jedná o projev chování s určitými prvky agrese, nicméně tato se projevuje spíše ve formě útěku od problému bez agresivních projevů chování a jednání vůči jiným osobám. Přesto se dítě s takovými projevy chování již musí stát objektem zájmu pedagogů či orgánu sociálně-právní ochrany dětí a mládeže.

2.1.1 Lhaní

„ Ne každá nepravda, kterou dítě uvádí, se může nazývat lží. V tomto smyslu je možno rozlišit tři základní kategorie, smyšlenku, bájnou lež a pravou lež.“ (Martínek, 2009, str. 93)

Lež či lhaní je jedním z projevů poruch chování, když právě ve věku školním, lze sledovat určité rozdíly mezi věkem mladším školním a starším školním. Tam, kde by se dalo hovořit o určitém rozvoji fantazie, samozřejmě nehovoříme o lhaní, nicméně ve věku pubescentním se právě přehnaná fantazie může s lhaním zaměnit, ovšem lhaní je v tomto případě jednoznačným způsobem úniku z osobně nepříjemné situace, kterou dítě nedovede vyřešit jinak. I v tomto případě musíme lži rozdělit, tak jak tomu je například v odborné literatuře, především na pravdivou lež, která je charakteristická úmyslem a vědomím nepravdivosti. Dítě dobře ví, že nemluví pravdu. Jde o obranný mechanismus, který má jasný cíl: dítě se chce vyhnout potížím nebo chce získat nějakou výhodu, dále na tzv. bájivou lež, kterou uspokojuje na symbolické úrovni ty potřeby, které ve skutečnosti uspokojeny nejsou. Tato lhavost není v pravém slova smyslu přímým projevem poruchy chování, ale snaží se nahradit něco, co se při dalším zaplétání se klienta v pravou lež může změnit. Další lži mohou být tzv. pomluvy nebo lež zaměřená na poškození jiné osoby nebo na dosažení osobního úspěchu na úkor jiné osoby, zde se již pohybujeme na hranici egoismu či neshášenlivosti, která má své kořeny v necitlivém přístupu ke svému okolí.

Především u dětí z dysfunkčních rodin či jinak nevhodně poznamenaných si určitě více všímáme tzv. patologické lhavosti, která je poruchou osobnosti objevující se již v dětství, ale není přechodným projevem.

2.1.2 Útěky

„Příčinou útěku může být u některých jedinců i touha po dobrodružství, snaha se nějakým způsobem zviditelnit mezi vrstevníky. Takové dítě či mladistvý se nezalekne krádeží, vloupání do různých objektů, někdy dochází ke zcizování motorových vozidel a jejich řízení bez řidičského oprávnění. Těmto útěkům předcházejí dlouhé a podrobné přípravy.“ (Martínek, 2009, str. 102)

Útek lze chápat jako určitý projev psychického onemocnění, ale spíše jej lze interpretovat jako určitou variantu únikového jednání, které je důsledkem špatné adaptace dítěte nebo nevhodným prostředím, ve kterém dítě vyrůstá. Právě v období staršího školního věku je tento problém aktuální. Pubescent řeší svůj problém útekem z prostředí, které se mu jeví ohrožující, nepřijatelné nebo nezajímavé až nudné. Pokud dítě utíká z rodiny, je to varovný signál, že rodina nefunguje jako zdroj jistoty a bezpečí a ve své funkci nějakým způsobem selhává, to samozřejmě neplatí o jednorázovém selhání, především v tomto složitém věku, kdy si jedinec v rámci socializace hledá své místo ve společnosti. Dochází k tomu především tehdy, pokud dítě není schopné zvládnout situaci vhodnějším způsobem nebo pokud útek chápe jako nejsnazší dosažení požadovaného cíle.

Útěky u dětí lze dělit na impulzivní útěky, které bývají následkem zkratové reakce na nezvládnutou situaci doma nebo ve škole nebo na chronické útěky, které bývají většinou dlouhodobě plánované a připravované a vyplývají z dlouhodobých neřešených problémů. V tomto případě se většinou jedná o dítě z dysfunkční rodiny, kde rodina neplní základní rodičovské funkce a kde je již místo pro přijetí výchovných opatření v rámci sociálně – právní ochrany dětí a mládeže. Takové útěky mohou být reakcí na nevhodné omezení svobody či odtržení od prostředí, jež pro dítě představuje zázemí, jistotu.

2.1.3 Toulání

K toulání dochází především v rámci nevhodného trávení volného času ve skupině vrstevníků, toulání je charakteristické především dlouhotrvajícím opuštěním domova na blíže nespecifikované časové období, které je většinou důsledkem nedostatečné citové vazby k rodičům, sourozencům. Takové rodinné prostředí bývá zároveň natolik dysfunkční, že na něm dítěti nezáleží, nebo je dokonce odmítá. Při diagnostice takových potíží je však nutné postupovat obezřetně, jelikož stejně jako u útěků to může být varovný signál, jakési volání o pomoc, například při týrání nebo sexuálním zneužíváním dítěte v rodině.

Především v nevhodné partě bývá toulání spojeno s dalšími odchylkami v chování, mnohdy i za hranicí platných právních předpisů či nařízení, mnohdy i za hranicí trestně-právní - krádeže, požívání alkoholu, zneužívání psychotropních látek a jedů, prostituce apod. Samozřejmě se při toulání může stát dítě objektem a posléze též obětí pachatelů především mravnostních trestných činů. Toulající se dítě snadněji podlehe nástrahám nočního života a nebezpečí, které z něj plyne. Právě ve starším školním věku je evidentní riziko, že pokud se toulání osvědčí jako způsob řešení konfliktních situací, může se stát toulavý způsob života návykem a rizikem, že nebudou schopni stabilního zaměstnání, klasického způsobu rodinného života a postupně mohou skončit jako bezdomovci.

2.1.4 Krádeže

Máme na mysli nenásilné páchání majetkové trestné činnosti, která je již za hranicí právních předpisů a její důsledky jsou hodnoceny společností v rámci represe a jsou pojmenovány v trestním zákoně, v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže či v přestupkovém zákoně. Společnost se proti těmto negativním jevům staví právě již nejen v oblasti prevence, ale také zmiňované represe. Krádeže bývají charakteristické záměrností jednání, jde o formu omezení vlastnického práva jiného člověka nebo společnosti a rozlišujeme je především podle způsobů provedení na krádeže neplánované, kterých se dopouští především mladší děti. Takovéto krádeže

bývají výsledkem náhody, příležitosti, nezvládnutelné aktuální potřeby vlastnit nějakou věc, která se jim líbí, aniž by o svém činu děti předem uvažovaly. Dále hovoříme o krádežích předem plánovaných, promyšlených krádežích, které bývají považovány za závažnější signál poruchy, vyskytují se většinou až ve starším školním věku. Pokud se dítě dopouští krádeží v partě, kde například krade pro druhé, je to signál k určitým úvahám o tzv. šikaně, o které bude zmínka později a která patří mezi nejhrubší narušení vnitřních vztahů mezi vrstevnickými skupinami.

2.1.5 Záškoláctví

Jedná se v současnosti o jeden z nejzávažnějších problémů základního i středního školství. Především ve středním školství je to nejvýraznější důvod k neukončení středoškolského vzdělávání. Záškoláctví je zapříčiněno řadou faktorů, nevhodnou partou, nestabilní rodinou, šikanou ve škole, ale občas i nevhodným přístupem pedagoga, popřípadě nepochopením situace ze strany školy obecně.

Ve své podstatě můžeme záškoláctví rozdělit podle dvou základních faktorů na impulsivní, které je neplánované a jeho snahou je buď vyhnout se nepříjemné zkoušce či zaujmout v partě, která se výjimečně rozhodla dopřát si dýchánek místo školy.

Záškoláctví účelové nebo plánované je však podstatně nebezpečnější, jedná se totiž o dlouhodobou snahu vyhnout se problémům, překážkám. V tomto případě je již vhodné, aby při zjištění škola spolupracovala nejen s rodinou, ale též s orgány sociálně-právní ochrany dítěte.

Podle příčin záškoláctví dělíme do tří základních skupin na záškoláctví spočívající v negativním vztahu ke škole, dále v negativním vlivu rodinného prostředí a nakonec na nevhodné trávení volného času, především v partě vrstevníků, kteří preferují záškoláctví jako způsob řešení problémů ve vztahu ke škole. Součástí všech třech příčin však bývá i určitá školní neúspěšnost, která není adekvátně řešena rodinou či pomáhajícími institucemi.¹⁴

---

¹⁴ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže, Havlíčkův Brod, 2009, s.97*

2.2. Agresivní poruchy chování

„U emocionálního agresora vznikne agrese nikoliv jako prostředek k dosažení cíle, nýbrž proto, že se nechá snadno vyprovokovat a je emocionálně vznětlivý. Do této kategorie patří lidé s vysokou mírou dráždivosti“. (Čermák, 1999, str. 26)

V souvislosti s agresivními poruchami chování již zjevně dochází k porušování zákonných pravidel a norem, které mají negativní vliv na okolí agresora, tedy porušování sociálních norem je u agresivního chování spojeno s násilným omezováním základních práv ostatních. Agresivní jednání lze charakterizovat jako způsob k uspokojení své vlastní potřeby bez ohledu na své okolí, takové jednání bývá mnohdy nevhodným prostředkem k dosažení obecně přijatelného cíle. Vzácněji jde o potřebu agresivního jednání, kdy je samo násilí cílem. Pak dítě bývá uspokojeno například při šikanování okolí či týráním spolužáků. Zde se může jednat i o určité hraniční jednání, které by mělo být cílem zkoumání odborníků z oblasti zdravotnické, pokud existuje podezření na odchylku, která může být spouštěcím mechanismem například pro duševní poruchu či nemoc.

2.2.1 Násilná trestná činnost proti osobě - šikana

Právní označení šikana náš trestní zákon nezná, ve své podstatě se jedná o protiprávní jednání, které lze nazvat jako omezování osobní svobody, může se jednat také o vydírání, loupeže, týráním svěřené osoby, pokud má šikana sexuální podtext, lze někdy hovořit též po právní stránce o pohlavním zneužívání, kuplířství, znásilnění, v krajních případech i o pokusu vraždy či v případě nejhorším o vraždu dokonanou. V tomto případě lze skutek, pokud dochází k poškození věci hodnotit i jako trestný čin poškozování cizí věci, což však z pohledu dopadu na jedince a jeho osobnost je v tomto konkrétním případě skutek zcela pomíjivý.

Obecně lze definovat šikanování jako násilně ponižující chování jednotlivce nebo skupiny vůči slabšímu jedinci, který nemůže ze situace uniknout a není schopen se účinně bránit. Šikana má charakter verbálního nebo fyzického násilí vůči svému okolí.

Během šikany se stávají jeho účastníky agresor a oběť.

Agresor nebo parta agresorů jsou osoby fyzicky zdatné a silné, s potřebou předvádět se a dokazovat svou převahu nad ostatními, bývají necitliví a bezohlední. Za své chování necítí vinu.

Oběť je většinou dítě tiché s nízkým sebevědomím a výraznou odlišností. Takové děti jsou zvyklé se podřizovat. Jsou fyzicky slabé a neobratné, někdy jsou obézní, jindy se odlišují rasově. Tyto děti špatně navazují kontakty, bývají neoblíbení v kolektivu.¹⁵

Při školním vyšetřování šikany by pedagogové a obzvláště vedení školy mělo mít na mysli, že než řešit šikanu zbrkle, neodborně, je vhodné poradit se s odborníky a hlavně věc neprodleně oznámit orgánům činným v trestním řízení nebo alespoň orgánu sociálně-právní ochrany, který je již schopen posoudit, zda je věc nutné podstoupit Policii ČR či ji zde ještě v počátcích lze řešit s odborníky v oblasti školství, zdravotnictví. Samozřejmě není vhodné řešit ve škole každé šťouchnutí, bouchnutí nebo špatné slovo, takové jednání, odborně nazvané teasing se řeší domluvou, ale pokud jsou určité hranice překročeny, je nezbytně nutné nečekat a konat, tak jak k tomu nabádá ve své publikaci Michal Kolář – bolest šikanování.¹⁶

Na některých základních a středních školách se osvědčil systém spočívající například ve schránkách důvěry, se kterými následně v rámci diskuzí pracuje výchovný poradce. Určitě je vhodné i umístění informačních letáků v prostorách školy, kde by se měl každý žák dozvědět, kdo je výchovný poradce, kde jej najde a kam může zavolat v případě krize, když si přeje kontaktovat někoho mimo školu - dětského psychologa, sociálního pracovníka či psychiatra, a to především z důvodu zachování anonymity problému ve škole. Právě zde se projevuje náhled jednotlivých ředitelů škol, koho v jejich škole jmenuje, samozřejmě za splnění určitých předpokladů, ať studijních či osobnostních, jako výchovného poradce, speciálního pedagoga či metodika prevence, samozřejmě v těch menších školách jsou tyto funkce většinou kumulované. Nicméně řešení problému šikany je určitě záležitost, které se musí věnovat škola jako celek, samozřejmě pod dohledem vhodného odborníka na tuto problematiku.

---

¹⁵ ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Praha, Portál 1995, s. 29

¹⁶ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*, Havlíčkův Brod, 2009, s. 142

2.2.2 Násilná trestná činnost majetková

Jde především o tzv. vloupání, které je vlastně specifickým druhem krádeže, bývají charakteristické záměrností jednání, jde o formu omezení vlastnického práva jiného člověka nebo skupiny lidí, na rozdíl od klasické krádeže však dochází k překonání překážky a k narušení domovní svobody postižených. Obecně je známo, že majetková trestná činnost je mezi nezletilými klienty kurátora pro mládež nejčastější formou páchaní protiprávního jednání.

3 ADHD

R. Barkley uvádí ve své definici, že „ADHD je vývojová porucha charakteristická vývojově nepřiměřeným stupněm pozornosti, hyperaktivity a impulzivity. Často se projevuje v raném dětství. Potíže jsou chronické a nelze je vysvětlit na základě neurologických, senzoryckých nebo motorických postižení, mentální retardace nebo závažných emočních problémů. Tyto obtíže jsou často spojené s neschopností dodržovat pravidla chování a provádět opakovaně po delší dobu určité pracovní výkony.“ (Michalová, 2007, str. 29)

Dostáváme se k pravděpodobně nejpoužívanějšímu pojmu, který se v oblasti poruch chování objevuje. Jedná se o dříve známou tzv. LMD, tedy lehkou mozkovou dysfunkci, současná psychologie i speciální pedagogika obecně užívá modernější výraz ADHD, dle pojmenování americké psychiatrické asociace – Attention deficit hyperaktivity disorder – přeloženo jako hyperaktivita s poruchou pozornosti. I přesto se odborníci nevyhýbají dříve používané formulaci lehká mozková dysfunkce, kterou lze charakterizovat jako poruchu chování, jež se může vyskytovat i pod jiným názvem jako lehká dětská encefalitida, hyperaktivní nebo hypoaktivní syndrom. Vzhledem k tomu, že jde o poruchu hovoříme o určité dysfunkci vztahující se na děti či žáky mající při zachování běžné nebo nadprůměrné inteligence určité poruchy chování či učení, a to v rozsahu od mírných po těžké poruchy. Vždy se jedná o odchylky ve funkcích centrální nervové soustavy. Faktem však zůstává, že u žáků či studentů s nižším intelektovým kvocieniem se objevuje lehká mozková dysfunkce častěji.

3.1 Projevy ADHD

Většina emočních poruch u dětí, ať již v mladším či starším školním věku, se projevuje v odlišném způsobu chování. Jedná se především o impulzivní či nekontrolované až zbrklé jednání, narušení pozornosti spočívající v neschopnosti jejího udržení.

Mnohdy jedinci reagují neadekvátně na sebemenší podněty, ať již útekem tak i agresí, časté bývají náhlé změny nálad i psychické výkonnosti, chování bez uvážení. Právě v rámci socializace se projevuje nedostatek citu ve skupině, škole, rodině. V rámci některých poruch vývoje se jedná o nerovnoměrný vývoj dítěte, někdy lze pozorovat i průměrnou či nadprůměrnou vyspělost. V rámci socializace se dítě jeví mnohdy jako vývojově zaostalé. Zde musíme klást důraz na motivaci, ohleduplnost při zadávání úloh. U dětí s ADHD musíme posilovat sebedůvěru, úlohy zadávat tak, aby na ně dítě stačilo.

Dalším projevem ADHD je hyperaktivita, která je jedním z nejčastějších projevů ADHD, i když ne u každého hyperaktivního dítěte musí být diagnostikována ADHD. Samotná hyperaktivita u dětí a mladistvých bývá též podmíněna sociálním prostředím, touhou po pozornosti ve škole v rodině. Při dalším projevu ADHD, kterým je hypoaktivita, si všímáme pravého opaku toho, co je hyperaktivita. Hypoaktivní dítě tvoří a vykonává úkoly a zadání velmi pomalu, vzhledem k věku a ostatním vrstevníkům. Dítě je snadno unavitelné, nedokáže ani udržet pozornost. Rizikem je, že takové dítě se na rozdíl od hyperaktivního stává mnohem častěji terčem posměchu, někdy i šikany.

Naštěstí, již dávno pryč je doba, kdy osoby, které nebyly schopné zvládat určité úkoly v průběhu školní docházky byly srovnávány s těmi, které tyto úlohy zvládat nechtějí. Právě díky rozvoji speciálně pedagogických disciplín v minulém století došlo k výrazné změně v pohledu na děti nejen s ADHD, ale s dalšími projevy poruch chování do té míry, že při akceptovatelném postoji společnosti jsou schopny zařadit se běžně do společnosti.

4 Závislosti

Vše, co určitým způsobem působí na jedince do té míry, že jej omezuje v běžném způsobu života tak, že negativně působí na plnění školních či pracovních povinností a současně u něj vyvolává abstinenční syndrom lze obecně nazvat závislostí.

Při výkonu profese kurátora pro mládež lze pozorovat v posledních dvaceti letech výrazný nárůst preventivních aktivit v oblasti nealkoholových drog, jak trestní zákon říká – psychotropních látek a jedů, ale také mnohem méně výrazný zájem o alkoholové závislosti, tedy o závislost, která je omezena věkem, ale po dosažení zletilosti je státem tolerovanou závislostí, byť následky protiprávních a protispolečenských jednání pod vlivem alkoholu výrazně převyšují ty pod vlivem drog nealkoholových.

Při vzniku závislosti se jedná o tzv. syndrom závislosti, který může být buď pro látku samotnou nebo specifické druhy látek, které nejrůznějším způsobem ovlivňují jedince. Závislost na psychotropních látkách, ale i na alkoholu se v mladém věku rozvíjí mnohem rychleji než u dospělých. Při vzniku závislosti působí na jedince různé vlivy, například vliv rodiny, kamarádů, party, školy, společnosti, vliv médií. V naprosté většině případů slouží požívání návykových látek jako náhradní prostředek k uspokojení určité potřeby. Víceméně jde o samostatnou subkulturu, která má své hodnoty a znaky.

4.1 Alkoholismus

Z historických zkušeností se nelze v žádném případě zastávat prohibice, vždyť alkohol, který je podáván v malých dávkách, tak aby jedince neovlivnit negativně, určitě působí na osobnost příjemně, osvěžuje jej. Pokud je však tato hranice, kterou má každý jedinec nastavenou individuálně vzhledem k věku, tělesným proporcím, překročena, může to vést až k chorobné závislosti na požívání alkoholu. Alkohol je vzhledem k historické oblibě a dostupnosti společensky tolerovanou drogou, ze které má stát svůj vlastní příjem, plynoucí z nemalého zdanění. Alkohol mnohdy působí tak, že při požívání alkoholu odpadají zábrany, popíjející se cítí uvolněnější, lépe se baví, zapomínají na potíže, snáze navazují kontakty. Při již zmiňovaném překročení

hranice závislosti již jedinci nestačí jen konzumovat pouze ve chvílích depresí, neshod a nevyřešených problémů, ale stává se součástí každodenního života, způsobem k řešení problémů, ale také tím, co jedince může dovést až na pokraj společnosti. Alkoholik v takovém stádiu se projevuje především zvýšenou labilitou, změnou nálady, výbušným až agresivním jednáním, zvýšenou snahou komunikovat nebo naopak mlčením, mumláním si pro sebe, zarudlým výrazem očí, vratkou chůzí.

Víme, že v restauracích, hospodách či barech potkáváme především muže, nicméně právě působení alkoholu má zásadní vliv na osobnosti dospívající mládež a je také prokazatelné, že žena, která se rozhodne své problémy řešit pomocí alkoholu se stává závislejší mnohem dříve než muž. Kromě psychické závislosti se u žen a mladistvých mnohem dříve objevuje i závislost fyzická. Problém alkoholu je především v jeho snadné dostupnosti pro děti a mládež. S ohledem na ostatní drogy a vliv působení je poměrně levnou drogou, kterou obstará starší kamarád či nepozorný rodič, který si udělá domácí zásobu a nesleduje, zda mu jedna či dvě lahve za týden nezmizí. Právě zde hraje nejdůležitější preventivní roli rodina a poměry, které v ní panují. Je prokazatelné, že především děti staršího školního věku většinou reagují na nevládnutelné situace podle toho, jak je řeší členové jeho bezprostředního okolí, tedy především rodiny, ale také party.

V rámci profese kurátora pro mládež se tyto specializovaní sociální pracovníci zúčastňují nejrůznějších preventivních aktivit v rámci kraje Vysočina, nicméně ve své podstatě se jedná spíše o vytlačování požívání alkoholu mladistvými a nezletilci z restaurací, z veřejných prostor. Různými kontrolami za účasti městských strážníků či příslušníků Policie České republiky rozhodně nelze zabránit požívání alkoholu u dětí, které si uspořádají dýchánek v bytě, na chatě či v přírodě. Opět je zde nezastupitelná funkce rodiny. Právě i podle statistik dochází k prvnímu požití alkoholického nápoje v rodině a to někdy dokonce ve věku předškolním. Rozhodně z dlouhodobého hlediska lze potvrdit, že i zde, je prevence v rodině, ve škole, ve společnosti rozumnějším řešením než následná represe či léčení. V návaznosti na rodinu je možná právě u všech závislostí nejdůležitějším faktorem vhodné trávení volného času.

Pokud ani tyto preventivní aktivity nepřinesou očekávané ovoce a dotyčný jedinec přesto překročí hranici závislosti na alkoholu, je pro jedince důležité jeho

rodinné zázemí, jinak funkční rodina totiž dokáže jedinci pomoci, například vyhledáním odborné pomoci, ale již samotným pocitem, že rodině na něm záleží.

4.2 Závislost na psychotropních látkách a jedech

Při závislosti na psychotropních látkách a jedech se hovoří o tzv. toxikomanii. Ve spojitosti s drogami se lze setkat i s dalším pojmem, kterým je narkomanie, ta označuje závislost na narkoticích, utěšujících lécích, které jsou spojovány s abstinčním syndromem projevujícím se nepříznivým psychickým i fyzickým stavem organismu. Psychotropní látka působí na jedince několika způsoby, ten první, jistě příjemný je efekt stimulační, kdy se jedinec nachází ve stavu euforie, nadšení, zvýšení pracovní či třeba sexuální výkonnosti. Dále podle typu drogy může být prvotní působení tzv. psychoinhibiční, kdy dojde ke zklidnění motoriky, potlačení úzkosti a depresí. U halucinogenních drog dochází k efektu tzv. dezintegračnímu, kdy je požitím halucinogenu vyvolán stav bludných představ či halucinací.

„Při studiu na Sociálně-právní akademii v Praze, Jahodové ulici jsem se poprvé v roce 1990 prostřednictvím Dr. Skály, který byl mým vedoucím odborné praxe, osobně seznámil s osobami závislými, a to během stáže ve Středisku výchovné péče v Praze-Klíčově na Proseku. Díky zde navázaným kontaktům jsem později začal ve spolupráci s kolegy pořádat besedy a přednášky pro žáky základních a středních škol na Vysočině na téma: “ Zvýšení právního vědomí a drogové závislosti “ během kterých se snažíme zacelit nedostatek preventivních aktivit v rámci nestátních neziskových organizací na Vysočině, alespoň základním poskytováním vhodných informací pro dospívající v oblasti protidrogové prevence, vždy po ukončení činnosti „K“ center při Fokusu Vysočina v roce 2005, neexistuje i přes naše neustálé upozorňování na okresech Pelhřimov a Havlíčkův Brod žádná organizace, která by se problematikou drog zaobírala alespoň po stránce informační.“ (vlastní zkušenosti v rámci studia a výkonu funkce kurátora pro mládež, Kafka Jiří).

Právě na Vysočině, která je neporovnatelně klidnějším krajem vůči ostatním, však v posledních pěti letech lze pozorovat enormní zvýšení uživatelů pervitinu, především u mladých dospělých ve věku od 18 do 25-ti let. Samozřejmě i zde jako v rámci celé České republiky hraje v psychotropních látkách prim marihuana, nicméně

i z počtu odběratelů a osob, které byly stíhány pro tvz. dealerství je nárůst uživatelů pervitinu, neboli upravené látky, která se chemicky nazývá metamfetamin, evidentní.

Již bylo zmíněno, že jedinec, který překročil závislost na alkoholu je alkoholik, jedinec, který překročil hranici závislost na drogách je toxikoman. Je to nemocný jedinec, se kterým by se tedy takto mělo i jednat a zacházet. Typickým projevem toxikomana v jeho chování je například odmítání jídla, změna nálad, nedbalost v osobní hygieně, častější útěk do nemoci nebo onemocnění samotné, agresivní či naopak pasivní chování, změna kamarádů, nezájem o dříve prováděné aktivity, ponocování, poruchy spánku, stavy úzkosti či halucinace pokud dochází k požívání halucinogenů. V případě špatné sociální situace dochází mnohem dříve a častěji k páchání protiprávního jednání, většinou ke krádežím, podvodům nebo loupežím.

Při zjištění či již při samotném podezření na zneužívání návykových látek je nutné situaci nepodceňovat a vyhledat odbornou pomoc, alespoň informační. Při samotném léčení závislého však praxe potvrzuje, že je nutné, aby klient, který je závislý s pomocí a následnou léčbou souhlasil, jinak jde o boj s větrnými mlýny.

4.3 Závislost na tabáku

Další společensky tolerovanou drogou je tabák, tedy látka, která v sobě obsahuje nikotin, což je ve své podstatě prudký jed, který ve vysoké koncentraci může způsobit smrt. Při dlouhodobém kouření dochází ke spuštění mnoha chorob, mezi které patří především ischemická choroby srdeční, trávicí problémy. Kouření komplikuje těhotenství a je jednou z mála drog, která působí pasivně i na okolí závislého. Při kouření v těhotenství či v raném dětství je prokázáno zpomalení růstu nebo menší odolnost vůči běžným nemocem a také častější zdravotní komplikace. Bohužel tabák není jen společensky tolerovanou drogou, ale také drogou, kterou mnohdy z důvodu zisku prodávají drobní prodejci komukoliv, vždyť není ničím neobvyklým, když již děti na prvním stupni základní školy těsně před vstupem do školy cigaretu teprve odhazují a jejich první kroky ze školy vedou do party kouřících vrstevníků.

4.4 Patologické hráčství

V tomto případě hovoříme o tzv. gamblingu, který v případě, že je provozován o finanční prostředky dokáže nejen rozvrátit rodinu, ale také dovést jedince na okraj společnosti. Prokázán je i poměrně vysoký počet úmyslných suicidních pokusů právě z důvodu naprosté otupělosti v okamžiku hry a v případě tzv. vystřízlivění si jedinec uvědomí co vše ztratil, peníze, majetek, rodinu, známé. Přesto je potěšen ze hry určitým přirozeným faktem, ale touha neustále hrát a porazit protihráče či počítač s cílem získat peníze, které následně opět vsadí a prohraje, to je již velmi špatné.

Stejně jako ostatní závislosti, je gambling psychickou závislostí. Právě v době dospívání může případná závislost dovést jedince až k páchání protiprávního jednání, většinou ke krádežím, loupežím či k násilnému chování.

4.5 Prevence závislostí

Jak již ze samotného smyslu slova prevence vyplývá, jedná se o snahu minimalizace škody, která vzniká působením návykové látky na jedince. Prevence, která má mít svůj smysl by měla působit na chování jedince, v našem případě především na starší školní mládež ve smyslu podpory jeho zdraví. V rámci prevence by mělo být působeno na snižování nabídky, ale samozřejmě především ke snižování poptávky mezi dospívajícími. Při prevenci v rámci psychotropních látek a jedů je třeba práci vykonávat soustavně a systematicky, krátkodobé programy jsou podstatně méně účelné. Při nevhodně vykonávané prevenci, například při přednáškách ne odborníků může nevhodný poskytovatel informací zbudit zájem a chuť vyzkoušet to, o čem se hovoří. Smysluplné preventivní aktivity by měly vycházet v nabídce vhodnějšího trávení volného času a v předkládání alternativ dalece vhodnějších než jsou nejrůznější drogy. I když především v případě kriminalizace dealerství je represe nutností, z pohledu prevence je zastrásování, citové apely nebo odklánění se od tématu a popírání existence drog tím nejnevhodnějším způsobem prevence. Obecně dělíme prevenci na primární, sekundární, terciální. Podle toho, kde je ve starším školním věku prevence prováděna, dělíme ji především na prevenci v rodině a ve škole. Při prevenci v rodině se mnohdy s rodiči pracuje odděleně od dětí, především tam, kde rodiče nejsou

schopti dětem naslouchat a jejich výchovné postupy jsou buď autoritářské či nemají o dítě zájem. Dalším stupněm prevence v rodině je spolupráce s rodiči a současné pozitivní působení ve škole. Prevence závislostí v rodinném prostředí se dělí také podle věku dítěte. V případě věku batolecího a mladšího školního věku je třeba působit především na citové potřeby dítěte. Tím nepřímo působíme na odolnost dítěte vůči vzniku závislosti. Již v předškolním věku je správné dítěti vštěpovat, že zdraví je důležitá hodnota, kterou je třeba chránit a podporovat. Dítě by si mělo uvědomovat různá nebezpečí a umět se jim vyhýbat, samozřejmě vhodně podle věku a jeho intelektových možností. Po nástupu do školy je vhodné začít s cílenou prevencí zaměřenou na odmítání drog, ke kterým se dítě vzhledem k věku již může dostat jak v rodině tak v partě. Ve starším školním věku začíná kolem 12-ti let složité období. V tomto věku je již samotné dítě ochotno se o problémech bavit, diskutovat, zkouší, co mu rodiče či ostatní osoby zodpovědné za jeho výchovu dovolí. Odpovídající prevence je právě v tomto věku velmi důležitá. Vhodné je, pokud rodiče svým chováním mohou být dítěti vzorem. Je nutno chránit dítě před nevhodnou společností a naučit ho dovednosti odmítnout drogu.

Při provádění prevence ve škole je vhodné dbát na to, aby škola byla v obraze s drogovou situací v tom či onom regionu, aby se dovedla v problematice drog orientovat. Současně je vhodné, aby měla připraveny preventivní programy, které reagují na potřeby prevence. Školské zařízení by si mělo samo stanovit určitá pravidla týkající se návykových látek. Přesto však v případě, že se ve škole evidentně zvýší počet uživatelů jakýchkoliv drog, je nanejvýše vhodné poradit se s institucemi pomáhajícími, ať již se jedná o psychologa, orgány sociálně-právní ochrany dětí a mládeže na pověřeném obecním či městském úřadě, či drogového preventistu kriminální policie, kterého lze najít při každém okresním ředitelství Policie České republiky. V tomto případě jsou preventisté oprávněni poskytovat i poradenské informace, aniž bychom problém okamžitě kriminalizovali, nicméně v případě jednoznačných trestných činů, kdy ať již student či osoba zletilá drogy distribuuje je nutné podřídit se platným právním předpisům a případ je nezbytně okamžitě oznámit orgánům činným v trestním řízení.

5 Socializace při poruchách chování

Jednou z odlišností u běžně se vyvíjejících dětí a dětí s poruchami chování je způsob, jakým se, samozřejmě s ohledem na věk, zařazují do společnosti, tedy způsob, jakým probíhá tzv. socializace. Ta je chápána jako proces, během kterého se z jedince jako tvora biologického stává kulturní a sociální bytost, a to působením svého bezprostředního okolí. Proto se socializace považuje za jakýsi způsob zespolečnění. Socializaci chápeme v širších souvislostech jako nikdy nekončící proces, jedná o neustále probíhající formování osobnosti jedince, jak již bylo uvedeno, působením jeho okolí. S pojmem socializace se setkáváme především v sociologii, sociální psychologii, ale samozřejmě také v pedagogice a nezřídka i v etopedii, tedy ve speciálně pedagogické disciplíně, která je právě v oblasti poruch chování disciplínou stěžejní.

Vhodné je vzpomenout, že dle profesora Zdenka Matějčka je označována socializace jako přetváření a vývoj člověka. Jeho osobnost se rozvíjí působením sociálních vlivů i vlastních činností dítěte, kterými na tyto vlivy reaguje, vyrovnává se s nimi, mění je a zvládá. Jako optimální charakteristiku socializace, která je velmi stručná, ale odpovídá souvislostem je i ta podle É. Durkheima, který říká, že socializace je přenosem kolektivního vědomí do vědomí individuálního a je utvářeno různými vlivy svého bezprostředního okolí za současného vlivu morálky dané společnosti, náboženství či jazyka, které formují jeho jednání a dávají mu určitý smysl. Současně se obrací i na právní úpravy v jednotlivých státních systémech, podle jeho názoru právní systém pro něj stanovuje společenský řád, dle kterého ta či ona socializace je typická pro danou společnost.¹⁷

Jako poměrně odpovídající definici prof. Havlíka lze vzpomenout i tu, která se hlouběji odráží právě při zjištění určitých odlišností, např. i u jedinců s poruchami chování. Lze shrnout, že společnost na jedince působí, aby jedinec sám v sobě probíhajícím učením vytvořil své vlastní vnitřní psychologické předpoklady, které jsou nutné k začlenění do společnosti jako její člen, ale též jako samostatná osoba schopná řídit své jednání a odpovídat za ně, právě v rámci společenského celku.

---

¹⁷ MATĚJČEK, Z. *Rodiče a děti*. Praha : Avicenum, 1986. 31 s.

Socializace je obzvláště procesem objevování lidské společnosti jedincem a zaujetí odpovídající pozici ve společenské dělbě úloh a činností.¹⁸

5.1 Socializaci versus sociální patologie

Právě u dětí ve starším školním věku lze v určitých aspektech sledovat chování, které lze označit jako sociálně patologické. Dle Muhlpachra je sociální patologie shrnutí pojmu pro nezdravé, nenormální či obecně nežádoucí společenské jevy. Jedná se o označení pro studium příčin a vzniku existence asociálního chování. Do sociologie zavedl tento pojem Herbert Spencer, který hledal sounáležitosti mezi patologií sociální a patologií biologickou, tedy i mezi organismem biologických a společenským organismem.

Právě Muhlpachr se mimo jiné zabývá také otázkou nejen příčin a vzniků poruch chování - sociálně patologického chování, ale také se zamýšlí nad otázkou sankcí, které právě v okamžiku překročení určitých právních norem jsou především v práci v sociálně-právní ochraně dětí a mládeže velmi podstatným nástrojem, který následuje po případných selháních preventivních aktivit, ať již primárních, sekundárních či terciálních. Sankce mohou být pozitivní, mezi ty lze zařadit pochvalu za konformitu či negativní, sem spadá například trest v rámci právních norem. Stejně tak lze udělit sankci formální či neformální. Právě následnou sociální kontrolou se zabývají mimo jiné též orgány sociálně-právní ochrany dětí a mládeže, které také zastávají v oblasti poruch chování tzv. vnější kontrolu a cílem této kontroly je převést odpovědnost při kontrole vnější na samotného klienta, v tomto případě dítě s poruchami chování. Pokud totiž proces socializace jedince s poruchami chování v původní rodině selhává, nastupuje orgán sociálně-právní ochrany dětí a mládeže, který by měl přijmout adekvátní opatření, ať již v rámci svých pravomocí, tak například v podání podnětů či návrhů na stanovení výchovných opatření příslušným okresním soudům, které v prvním stupni rozhodují o přijetí výchovného opatření, kterým může být napomenutí, omezení, dohled, ale také nařízení ústavní výchovy, pokud dosavadní výchovná opatření selhala a kromě socializace jedince je ohrožen i jeho zdárný vývoj, či dokonce

---

¹⁸ HAVLÍK, R. : *Úvod do sociologie. Praha, Karolinum, 2002, s. 115*

zdraví nebo život. Nařízení ústavní výchovy je sice krok nepopulární, nicméně mnohdy právě včasné umístění ohroženého jedince do takového typu zařízení, samozřejmě pokud nelze zajistit dítě náhradní rodinnou péčí, může jeho průběh socializace pozitivně ovlivnit. Samozřejmě i zde hraje roli prevence, která by měla takovému stavu předejít.

6 Popis výzkumu

V praktické části bude ověřena hypotéza, že v rámci České republiky existuje rozdíl v příčinách poruch chování u dětí ve starším školním věku. Prokazováno bude tvrzení, že v současném uspěchaném světě se snižuje vliv rodiny na dorůstající mládež. Tuto roli podle obecných předpokladů nahrazují vrstevnické skupiny, party, dojde k ověření, že média působí stále významněji na dorůstající mládež v negativním smyslu slova a rodiče mnohdy nemají možnost takové působení ovlivnit.

6.1 Cíl a hypotéza výzkumu

Cílem výzkumného šetření je zjistit rozdíl mezi teoretickými a praktickými aspekty poruch chování u dětí ve starším školním věku. V rámci dotazníkového šetření u klientů kurátorů pro mládeže a nezletilých dětí s výchovnými problémy, identifikace vzniku poruch chování ve vztahu k prostředí ve vazbě na školní vzdělávání. Cílem bude také prokázat určitá specifika u mládeže z krajů, které jsou charakterizovány jako méně problémové v oblasti páchání protiprávních jednání s regiony, kde se vyskytují ve zvýšené míře sídlištní aglomerace a hustota obyvatelstva je podstatně vyšší. Prokazována bude hypotéza rozdílnosti působení okolních faktorů, kterými jsou rodina, škola, parta, média u dětí z venkova, v tomto případě z menších měst v kraji Vysočina a dětí z aglomerací s podstatně vyšší hustotou obyvatelstva, z Prahy a Středočeského kraje. Lze předpokládat, že u respondentů v kraji Vysočina bude hrát větší roli působení rodiny, menší party, u klientů z velkoměsta se předpokládá naopak větší vliv party na úkor médií a současně stále se zvyšující vliv masmédií.

U odlišného vzorku respondentů, klientů kurátora pro mládež, je sledováno zapojení dětí a mladistvých s poruchami chování do společnosti v době, kdy bylo ukončeno poskytování sociálně-právní ochrany dětí a mládeže z důvodu zletilosti.

Ze spisové dokumentace a dlouholetých zkušeností je cílem potvrdit hypotézu, kdy děti s nařízenou ústavní výchovou, se v rámci pozdější socializace uplatňují ve společnosti daleko obtížněji než děti a mladiství, kteří vyrůstali v původní rodině. Cílem takového zjištění je snaha o předcházení negativního jednání takovýchto dětí a mladistvých.

6. 2 Charakteristika výzkumného vzorku

Výzkumný vzorek u dotazníkového šetření za účelem zjištění specifických poruch chování u dětí ve starších školním věku byl vybrán z evidence kurátorů pro mládež. Dotazníkové šetření probíhalo za osobního souhlasu respondenta, který byl nepřímo identifikován. Uvedl svůj věk, pohlaví, region ze kterého pochází. Ve všech případech se jednalo o klienty kurátora pro mládež, kteří v současné době vyrůstají v původním, rodinném prostředí. Dysfunkčnost rodiny není v tomto výzkumu předmětem zkoumání, nicméně žádné z uvedených dětí nevyrostá v naprosto asociálním prostředí, pro které by se nyní akutně rozhodovalo o nařízení ústavní výchovy. Z celkového počtu 100 dětí ve starším školním věku 12-15 let se dotazníkového šetření zúčastnilo 50 dívek a 50 chlapců. Z celkového počtu jich dále bylo 25 dívek a 25 chlapců z regionu Středočeského kraje a Prahy, stejný počet, tedy 25 dívek a 25 chlapců z kraje Vysočina, zde se jednalo o klienty kurátora pro mládež z Chotěboře, Žďáru nad Sázavou, Havlíčkova Brodu a Světlé nad Sázavou. Samotné pohlaví respondenta nebylo sledovaným vzorkem, nicméně pro objektivitu byl zachován stejný poměr obou pohlaví. Samotnému dotazníkovému šetření, které probíhalo od listopadu 2011 do března 2012, předcházela pohovor kurátora pro mládež o problémovém chování a vlivu určitých činitelů, které se zřejmě na vzniku problému podíleli. Pomineme-li biologické příčiny, budeme se zabývat především vlivem prostředí, rodiny školy, médií. Výhodou takového vzorku je na daný problém poměrně obsáhlý počet respondentů a skutečnost, že tyto děti jsou ochotny s kurátorem pro mládež spolupracovat. Zcela cizí člověk by těžko pojal u těchto klientů takovou důvěru, aby se mohl spolehnout na správnost zjištěných údajů a informací.

Odlišný výzkumný vzorek týkající se analýzy zapojení do společnosti u dětí a mladistvých s poruchami chování tvořilo 20 klientů, 10 dívek a 10 chlapců, kteří v minulosti měli výrazné výchovné problémy a dopouštěli se protiprávního jednání

především ve věku 12-15-ti let, z nichž 10 jich bylo umístěno v období od desátého do patnáctého roku věku do výchovných zařízení, jednalo se o pět chlapců a pět dívek, kde setrvali do zletilosti a 10 – opět pět chlapců a pět dívek, jich zůstalo v rodině, ale to jen díky kvalitnější spolupráci s rodiči. Projevy poruch chování byly téměř totožné.

Nevýhodou takového zkoumání je relativně malý vzorek, který je zapříčiněn skutečností, že se jednalo vždy o klienty z kraje Vysočina, kteří jsou ochotni spolupracovat na dané téma. Naopak výhodou je osobní znalost respondentů zkoumajícím, v tomto případě kurátorem pro mládež, který respondenty a zároveň klienty dlouhodobě zná, což v tomto případě neovlivňuje zaujatost.

Nyní uvádím grafické znázornění spolu s výsledky jednotlivých šetření.

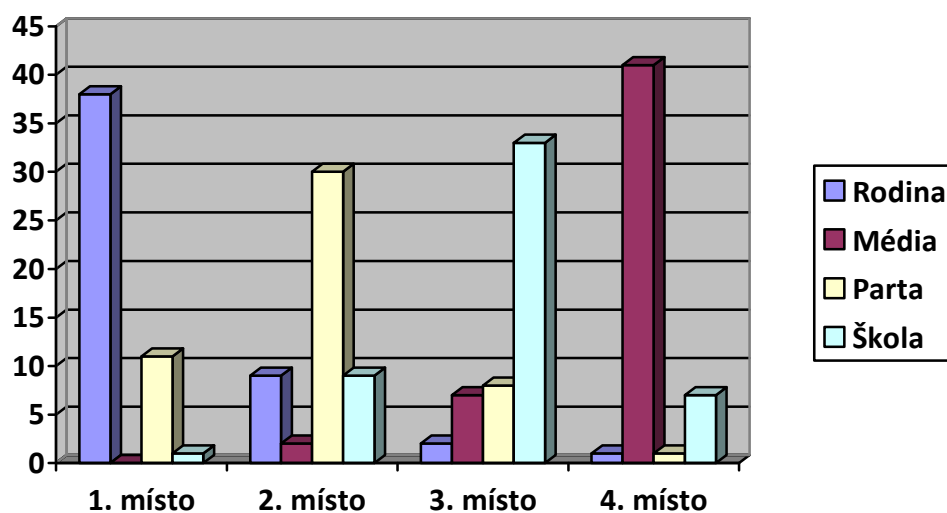
Na otázku, ohledně seřazení důležitosti rodiny, školy, médií a party, které je podle jejich názoru nejvíce ovlivňují, je z uvedené tabulky č.1 a grafu č.1 patrné, že z celkového počtu 50 dětí ze středočeského regionu a Prahy jich 38 volilo na prvním místě rodinu, 30 na druhém místě partu, kamarády, 33 na třetím místě školu a 41 volilo na posledním místě média. Rozhodování na první a čtvrté pozici byla viditelně jednoznačnější.

	1.místo	2.místo	3.místo	4.místo
Rodina	38	9	2	1
Média	0	2	7	41
Parta	11	30	8	1
Škola	1	9	33	7

Tabulka č. 1

Středočeský kraj a Praha –působení vlivů

Graf č. 1

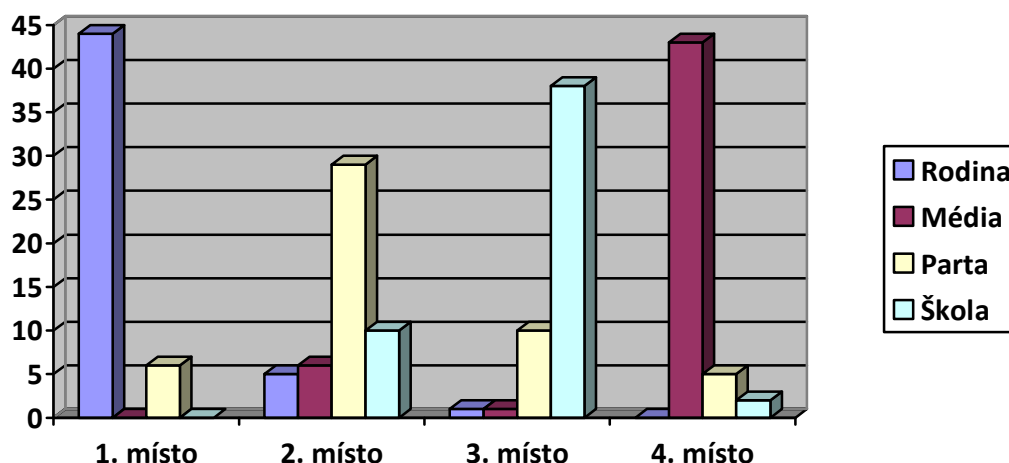
Středočeský kraj a Praha – působení vlivů

Z uvedené tabulky č.2 a grafu č. 2 vyplývá, že z celkového počtu 50 dětí z kraje Vysočina jich 44 volilo na prvním místě rodinu, 29 na druhém místě partu, 38 na třetím místě školu a 43 na čtvrté pozici média.

	1.místo	2.místo	3.místo	4.místo
Rodina	44	5	1	0
Média	0	6	1	43
Parta	6	29	10	5
Škola	0	10	38	2

Tabulka č. 2

Vysočina – působení vlivů

Graf č. 2

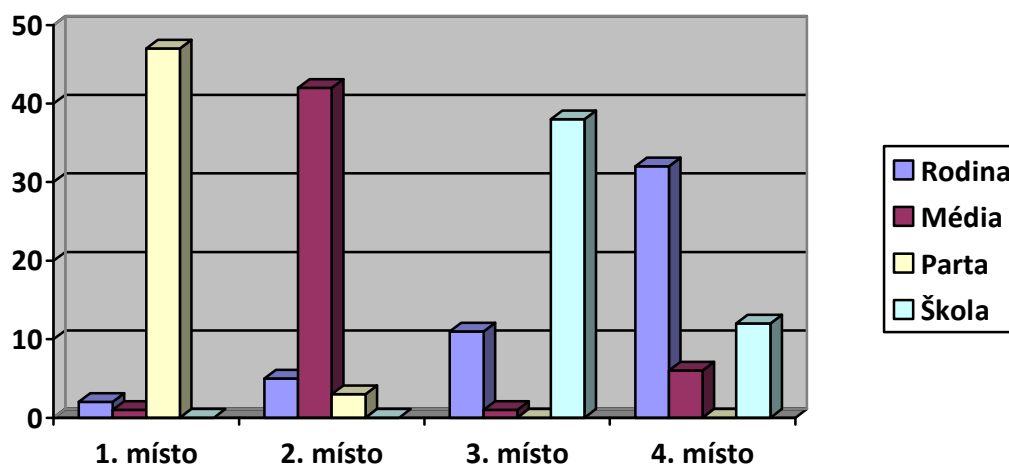
Vysočina – působení vlivů

Dále byla zkoumána otázka negativních vlivů působících na klienta kurátora pro mládež, kteří se dopustili protiprávního jednání. Cílem bylo zjistit, co přimělo děti s poruchami chování ve starším školním věku překročit zákonem stanovené hranice, ať již vědomě či nevědomě. Z uvedené tabulky č 3 a grafu č.3 je patrné, že z celkového počtu 50 dětí ze středočeského regionu a Prahy jich 47 označilo jako příčinu vliv party na prvním místě, pouze dva označují rodinu na prvním místě a jeden klient označil média.

	1.místo	2.místo	3.místo	4.místo
Rodina	2	5	11	32
Média	1	42	1	6
Parta	47	3	0	0
Škola	0	0	38	12

Tabulka č. 3

Středočeský kraj a Praha – negativní působení

Graf č 3

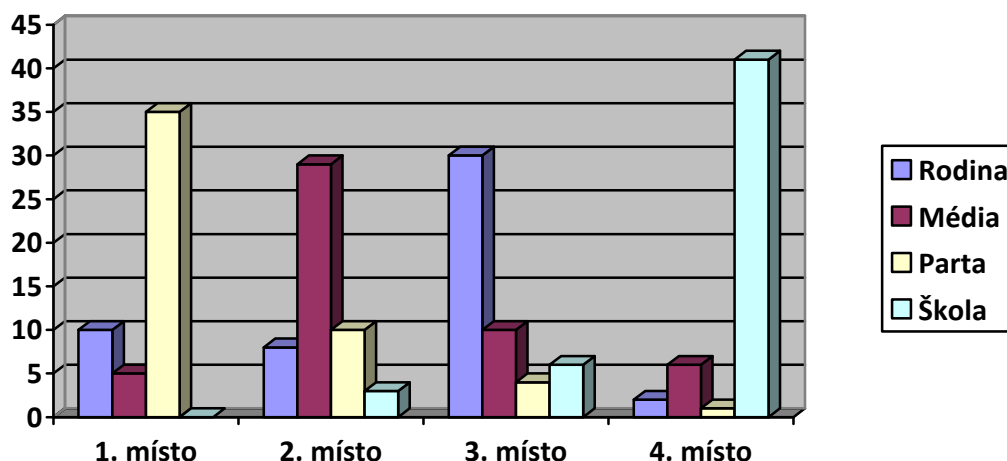
Středočeský kraj a Praha – negativní působení

Na stejnou otázku ohledně negativních vlivů odpovídají dle uvedené tabulky č.4 a grafu č. 4 i nezletilci z kraje Vysočina tak, že z celkového počtu 50 dětí z kraje Vysočina jich jako hlavní příčinu označují opětovně vliv party – 35, zbylých 10 dětí svaluje vinu na špatné působení či nefunkčnost rodiny, zbylých pět uvádí snahu o napodobení něčeho, co viděli v televizi, na internetu, tedy působení médií.

	1.místo	2.místo	3.místo	4.místo
Rodina	10	8	30	2
Média	5	29	10	6
Parta	35	10	4	1
Škola	0	3	6	41

Tabulka č. 4

Vysočina- negativní působení

Graf č.4

Vysočina – negativní působení

Z celkového grafu č. 5 a tabulky č. 5, který uvádí vliv rodiny, školy, médií a party na výchovu a vývoj respondentů, jsou obsaženy výsledky všech respondentů, jak z Kraje Vysočiny, tak z Prahy a Středočeského kraje, vyplývá stále přetrvávající vliv rodiny a důležitost rodiny pro dospívající mládež a to i přes občasné problémy ve funkčnosti rodiny. Děti z Vysočiny působení rodiny cítí více než děti z „velkoměsta“, nicméně rozdíl není markantní. Je nutné si uvědomit, že respondenti jsou osoby s výraznými poruchami chování a i u nich, kde je více než patrné, že původní rodina selhává, je zřejmé, že tyto děti po původní rodině stále silně touží, i když v průběhu výchovného pohovoru to buď nepřipouští nebo dokonce odmítají. To, zda se jedná v jejich případě o iluzi, přání či skutečnou potřebu rodinného prostředí je v tomto případě sice důležité, ale samotné zamyšlení se pubescenta s poruchami chování nad potřebou rodiny je alespoň potěšující.

Stále patrnější je však vliv party a kamarádů. Jedná se o logické vyústění skutečnosti, že děti ve starším školním věku upřednostňují partu vrstevníků před školou či působením médií. Někteří upřednostňují partu i před rodinu, především tam, kde rodina není zcela funkční, nicméně i tyto dospívající děti si smysl rodiny uvědomují. Potvrzena je hypotéza o větším působení party na jedince vyrůstajícího ve větších městech než u jedince z venkova, v tomto případě z menších měst v regionu Vysočiny. Partu však obecně všechny děti staršího školního věku s poruchami chování chápou jako něco, co na ně nejvíce působí, ale rodinu jako to, co je pro ně nejdůležitější.

Školní prostředí děti berou jako něco, čemu se nedá vyhnout, proto si připouštějí, že na ně toto prostředí sice působí a chápou ji jako součást života, které se nemohou, v případě plnění povinné školní docházky vyhnout. Škola je především u dětí s poruchami chování mnohdy chápána negativně, popřípadě pozitivně tam, kde si jedinec ze školy vytvořil určité jeviště, kde má možnost realizovat svoji pozornost, k tomu dochází především u klientů s poruchami chování, kteří nemají dobré rodinné zázemí a rodiče se jim dostatečně nevěnují.

Působení masmédií si zřejmě mnoho mladých lidí ve starším školním věku na sebe sama ani neuvědomuje, nicméně uznávají působení médií na své bezprostřední lidské okolí. Připouští nebezpečnost počítačových her, brutální násilí v televizi, nicméně tyto stejné děti rády počítačové hry hrají a rády se podívají na brutální násilí v televizi. Bezpochyby se jedná o působení negativní, kdy pouze určitá počítačová a mobilní komunikace může být chápána jako kladná stránka věci. Pražské děti a děti ze Středočeského kraje výrazně více uvádí a také připouští vliv médií na jejich negativní jednání než děti z Vysočiny. Byť děti z větších měst mají více možností do zapojení v rámci volno-časových aktivit, děti z Vysočiny uvádí, že se více zapojují do alespoň částečně organizovaných aktivit, ať již v rámci školy či domů pro děti a mládež nebo středisek volno-časových aktivit.

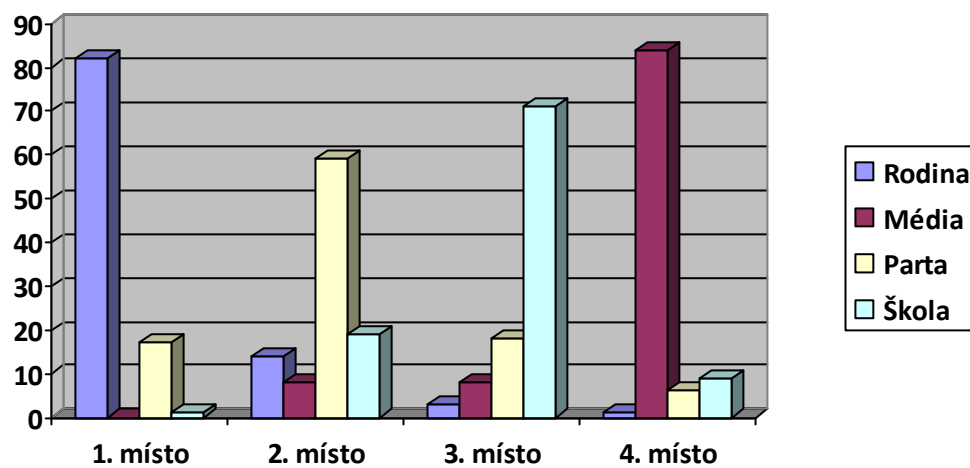
V uvedeném dotazníkovém šetření jsem se zaměřil již na mládež s poruchami chování, ale ze zkušeností z jiných výzkumů, především u dětí během povinné školní docházky, lze zcela odpovědně prohlásit, že šetření metodou dotazníků v určité vrstevnické skupině, ať již se jedná o třídu, volno-časovou skupinu, ať již organizovanou či nikoliv, která je doplněná například přednáškou, besedou či následnou diskusí, může včas nejenom diagnostikovat kolektiv, ale může také odhalit rozvíjející se poruchy chování a usměřit jejich řešení, právě v rámci skupiny.

Je zřejmé, že výsledek zkoumání je ovlivněn momentálním stavem zkoumaného.

	1.místo	2.místo	3.místo	4.místo
Rodina	82	14	3	1
Média	0	8	8	84
Parta	17	59	18	6
Škola	1	19	71	9

Tabulka č 5.

Vysočina, Středočeský kraj a Praha působení vlivů celkem

Graf č. 5

Vysočina, Středočeský kraj a Praha působení vlivů celkem

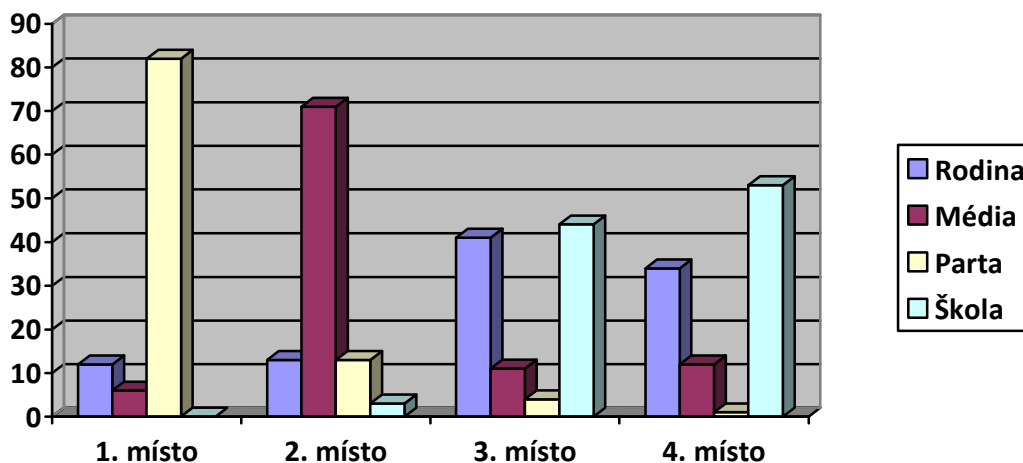
V tabulce č. 6 a grafu č. 6 jsou zobrazeny celkové výsledky všech respondentů na otázku, kdo podle nich zapříčinil jejich první selhání, tedy, kdy se poprvé dopustili problémového chování.

Jednoznačně zde převládá vliv vrstevnické skupiny, tedy party, ve které se prokazatelně nejčastěji dospívající dopouštějí protiprávního jednání.

	1.místo	2.místo	3.místo	4.místo
Rodina	12	13	41	34
Média	6	71	11	12
Parta	82	13	4	1
Škola	0	3	44	53

Tabulka č. 6

Vysočina, Středočeský kraj a Praha negativní působení celkem

Graf č. 6

Vysočina, Středočeský kraj i Praha negativní působení celkem

Dalším zkoumaným vzorkem bylo dvacet klientů kurátora pro mládež, kde je úkolem zjistit zapojení do společnosti po dosažení zletilosti a potvrzení hypotézy o složitějším zapojení do společnosti u dětí, které prošly dlouhodobě ústavním zařízením. Zkoumaným je nyní 21 – 22 let. Z rozhovorů je patrné, že z deseti klientů, kteří byli umístěni do diagnostických ústavů a odtud následně po provedení diagnostiky do dětských domovů se školami či výchovných ústavů pro mládež našlo, plnohodnotné uplatnění v životě pět klientů. Výzkum probíhal u všech klientů formou rozhovoru.

Ve čtyřech případech se jednalo o dívky, v jednom případě o chlapce. Všechny 4 dívky ukončili učební obor v době umístění ve výchovném zařízení, jedna z nich si dokončila později maturitu. Úspěšný chlapec se doučil na návratu z výchovného ústavu v místě bydliště, vrátil se do původní rodiny. Všechny čtyři dívky i jeden chlapec pracují, dvě dívky vedou samostatnou domácnost, cítí se relativně spokojené, dvě dívky bydlí společně s matkou a sourozenci.

Z neúspěšných čtyř chlapců jsou nyní tři ve výkonu trestu odnětí svobody, všichni za násilnou a majetkovou trestnou činnost, jeden je klientem azylového zařízení, všichni neúspěšní jsou klienty sociálního kurátora. Jedna neúspěšná dívka po propuštění z výchovného zařízení odešla do ciziny, je v kontaktu se sociálním kurátorem, při pohovoru uvádí, že se živí prostitucí, je stíhána za podvod.

Z klientů, kteří nebyli umístěni ve výchovných zařízeních se podařilo sedmi zajistit ve spolupráci s rodinou a sociálním odborem zaměstnání, pět dívek pracuje alespoň brigádně, žádná z nich není v současné době stíhána pro trestnou činnost.

Dva chlapci jsou zaměstnání v dělnických profesím. Z neúspěšných tří chlapců jsou dva čerstvě vyřazeni z evidence Úřadu práce v Chotěboři, oba jsou stíháni pro majetkovou trestnou činnost. Třetí neúspěšný chlapec je veden v evidenci úřadu práce, ale nemá zájem o získání zaměstnání, je požívatelem psychotropních látek a jedů.

Obecně lze prokázat složitější zapojení dětí, které prošly ústavní výchovou oproti dětem, které mají alespoň částečně funkční rodinu. Nicméně to neznamená, že by to byla vina ústavního zařízení, naopak, právě díky umístění se u některých klientů dokázalo alespoň beztrestně přečkat období dospívání a v mnoha případech se podařilo zajistit dokončení základního vzdělání v rámci povinné školní docházky či učňovského vzdělání nebo středoškolské vzdělání, které je však u těchto dětí spíše výjimkou.

ZÁVĚR

Při volbě tématu bakalářské práce jsem se snažil zvolit téma, které by odpovídalo praktickým zkušenostem kurátora pro mládež a současně se snažilo přispět vypracováním práce k určitému závěru, který bude aplikovatelný v praxi, při práci s osobami, které mají výchovné problémy, dopouštějí se trestné činnosti, propadají závislostem a mnohdy se samotné stávají objektem pro páčání trestné činnosti, především mravnostní povahy. Proto jsem se zaměřil na téma problematiky poruch chování u dětí ve starším školním věku, tedy v době, kdy se ještě nezformovaná osobnost dospívajícího jedince začíná projevovat ve společnosti. Na toto téma již byla vypracována řada odborných prací, ať již z oblasti školství, kde se s takovými jedinci pracuje nejčastěji, tak i v oblastech pomáhajících profesí, především v oblasti sociálně-právní ochrany dětí a mládeže.

V první kapitole se zaměřuji na poruchy chování, jejich diagnostiku a jednotlivé vlivy, které zapříčiňují projevy poruch chování. Vliv genetiky a dědičnosti obecně pouze konstatuji, jelikož sociálním působením jej můžeme ovlivnit, nikoliv však zcela omezit. Dále se zamýšlím nad jednotlivými vlivy rodiny, kamarádů, party, školy, širšího okolí, společnosti jako celku, ale také stále se zvyšujícího fakturu působení masmédií. Zřejmá je propojenost těchto faktorů v působení na jedince, patrná je měnící se role rodiny z historického hlediska, zjevné je narůstání vlivu masmédií na dospívající děti a mládež. V tomto směru je zdůrazněno upozornění na potřebu cenzury od rodičů.

Druhá kapitola bakalářské práce je věnována charakteristice poruch chování a zmiňuje se o jednotlivých typech projevů poruch chování, které obecně rozdělujeme na agresivní a neagresivní, které jsou samozřejmě pro společnost nebezpečnější a zamýšlí se nad možnostmi ovlivnění průběhu poruch chování a prevence v oblasti školství nebo sociálně-právní ochrany dětí a mládeže. Jednotlivé projevy poruch chování jsou popisovány především ze zjištěných vlastních zkušeností z dlouhodobého působení na pozici kurátora pro mládež, tedy sociálního pracovníka, který se v rámci pracovní náplně zajímá o osoby mající výchovné problémy či páchají protiprávní jednání.

Určitá zvýšená pozornost je věnována ve třetí kapitole i ADHD, tedy pojmu, který s poruchami chování bezprostředně souvisí.

V oblasti závislostí se pokouším zhodnotit osobní přínos svůj a svých kolegů v rámci protidrogové prevence, která především v okresech Havlíčkův Brod, ale také Pelhřimov oproti ostatním okresům v Kraji Vysočina značně pokulhává.

Ve třetí kapitole je popisován průběh socializace dospívajícího jedince s poruchami chování a možnosti, které mají školská zařízení a následně orgány sociálně-právní ochrany dětí a mládeže v případě, že socializace v původním prostředí selhává.

V praktické, výzkumné části se pokouším zhodnotit specifika v působení na vzniku poruch chování u dětí v regionu Vysočiny, samozřejmě vyjma vlivů genetických. V rámci dotazníkového šetření bylo prokázáno větší působení party u dětí z větších měst, možná nečekaně však i u dětí s výraznými poruchami přetrvává před vrstevnickou skupinou uvědomování si důležitosti rodiny, byť mnohdy dysfunkční či afunkční. I když některé děti s poruchami chování vyrůstají v takovéto rodině, uvědomují si, že rodina je pro ně tím nejdůležitějším, byť mnohdy její působení nahrazuje právě parta. Pokud je parta chápána jako volno-časová aktivita, která je alespoň částečně organizována, může to jedince ovlivnit i pozitivně, pokud však hovoříme o partě delikventní, nemůže být o pozitivním působení řeč. Zajímavý je názor dětí na média, většina respondentů si uvědomuje, že média jejich okolí ovlivňují velmi negativně, samotné děti si však působení na svoji vlastní osobu příliš nepřipouští, nicméně vliv médií na prvotní selhání formou protiprávního jednání si dospívající uvědomují, podle očekávání opět více v Praze a Středočeském kraji než na Vysočině. Samotné nejdůležitější výsledky jednotlivých šetření, tabulky a grafy jsou v praktické části uvedeny jak samostatně, tedy společně za Prahu a Středočeský kraj a samostatně za Vysočina, také jsou uvedeny a popsány výsledky celkového dotazníkového šetření.

V téže kapitole bylo prokázáno složitější zapojení mladistvých a dětí, které prošly ústavní výchovou, ve které děti strávily alespoň tři roky. Současně je patrné, že po ukončení ústavní výchovy se snáze aklimatizují v běžném společenském životě jedinci, kteří mají oporu v rodině, která sice nebývá zcela funkční, ale dítě rádo přijme. Problémem jsou rodiny, které na dítěti, které zabezpečoval stát v rámci ústavního zařízení, po nabytí zletilosti parazitují.

Při hodnocení poruch chování jak v teoretické, tak praktické části je zjevné, že současné sociálně-ekonomické stavy ve společnosti se odrážejí i na aktuálním vývoji výchovy rodiny a jejího vlivu na výchovu dětí. Rodina mění své role, které jsou odrazem jejího historického vývoje. Přesto však rodina zůstává základem v procesu výchovy a prevence sociálně-patologických jevů u dětí a dospívajících pubescentů.

Doufejme, že i moderní, neustále se rozvíjející společnost, si najde dostatek prostředků, jak ovlivňovat a zdůrazňovat význam rodiny a její nezastupitelnost v oblasti výchovy dospívajícího dítěte.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence. Portál, Praha 1998, 2003*
ISBN 80-7178-771-X.
- MATĚJČEK, Z. *Rodiče a děti. Praha : Avicenum, 1986. 331 s. ISBN 08-056-89.*
- MICHALOVÁ, Z. *Sondy do problematiky specifických poruch chování. Havlíčkův
Brod :Tobiáš, 2007. 207 s. ISBN 80-7311-075-X.*
- ČERMÁK, I. *Lidská agrese a její souvislosti, Žďár nad Sázavou, Fakta v.o.s. 1999*
ISBN 80-9026-141-8.
- MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže, Havlíčkův Brod, 2009.152 s.*
ISBN 978-80-247-2310-5.
- HAVLÍK, R. : *Úvod do sociologie. 4. vyd., Praha, Karolinum, 2002, 128 s.,*
ISBN: 80-246-0381-0.
- ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi : jak dát dětem ve škole pocit bezpečí. vyd. 1.*
Praha : Portál, 1995. 95s ISBN 8071780499.
- MÜHLPACHR, P. *Sociální patologie, Brno: MU, 2001, ISBN 80-210-2511-5.*
- VÁGNEROVÁ, M. *Psychologie problémového dítěte školního věku. 1. vyd. Praha:*
Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-488-8.
- VÁGNEROVÁ, M., *Vývojová psychologie. Praha: Karolinum, 1999.ISBN 80-7178-*
308-0.
- KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování, Portál, Praha, 2005. 255s ISBN 80-7367-014-3.*
- MICHALOVÁ, Z: *Specifické poruchy učení na druhém stupni ZŠ a na středních*
školách, 2. vydání, Havlíčkův Brod, 2004, ISBN 80- 731- 1021 -0.
- KLUGEROVÁ, J., PRÁZOVÁ, I., VACÍNOVÁ, T. *Jak vypracovat bakalářskou,*
diplomovou, rigorózní a disertační práci. 2. vyd. Praha : UJAK, 2009, ISBN.
- FISCHER, S., ŠKODA, J. *Sociální patologie, , Grada Publishong,, Praha, 2009, s.156,*
ISBN 80-247-2781-3
- ARABADŽIEV S. <http://sikana.i-extra.net/poruchy-chovani/PhDr. 10.02.2012>
- BÍNOVÁ, Š., <http://www.medicpoint.cz/clanky/psychiatrie/detska-psychiatrie/poruchy-chovani-u-deti/ 14.03.2012>
- Zákon č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských
zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních v platném znění
- Zákon č. 359/1999 Sb., O sociálně-právní ochraně dětí a mládeže, v platném znění
- Zákon č. 218/2003 Sb., O soudnictví ve věcech mládeže, v platném znění
- http://cs.wikipedia.org/wiki/Emile_Durkheim, 12.03.2012

SEZNAM TABULEK A GRAFŮ

Seznam tabulek

TABULKA Č. 1: STŘEDOČEKÝ KRAJ A PRAHA - PŮSOBENÍ VLIVŮ.....	40
TABULKA Č. 2: VYSOČINA - PŮSOBENÍ VLIVŮ.....	41
TABULKA Č. 3: STŘEDNOČESKÝ KRAJ A PRAHA-NEGATIVNÍ PŮSOBENÍ VLIVŮ.....	42
TABULKA Č. 4: VYSOČINA - NEGATIVNÍ PŮSOBENÍ VLIVŮ.....	43
TABULKA Č. 5: VYSOČINA, STŘ.ČES. KRAJ A PRAHA CELKEM PŮSOBENÍ VLIVŮ.....	46
TABULKA Č. 6: VYSOČINA,STŘ.ČESK.KRAJ A PRAHA NEGATIVNÍ PŮSOBENÍ VLIVŮ... ..	47

Seznam grafů

GRAF Č. 1: STŘEDOČEKÝ KRAJ A PRAHA - PŮSOBENÍ VLIVŮ.....	41
GRAF Č. 2: VYSOČINA - PŮSOBENÍ VLIVŮ.....	42
GRAF Č. 3: STŘEDNOČESKÝ KRAJ A PRAHA-NEGATIVNÍ PŮSOBENÍ VLIVŮ.....	43
GRAF Č. 4: VYSOČINA - NEGATIVNÍ PŮSOBENÍ VLIVŮ.....	44
GRAF Č. 5: VYSOČINA, STŘ.ČES. KRAJ A PRAHA CELKEM PŮSOBENÍ VLIVŮ.....	46
GRAF Č. 6: VYSOČINA,STŘ.ČESK.KRAJ A PRAHA NEGATIVNÍ PŮSOBENÍ VLIVŮ..... ..	47

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA A - SLOVNÍK ZÁKLADNÍCH POJMŮ POUŽÍVANÝCH V ETOPEDII.....	I
PŘÍLOHA B - DOTAZNÍK.....	V

PŘÍLOHY

Příloha A – Slovník základních pojmů používaných v etopedii

abnormita – zvláštnost, odchylka, nepravidelnost

asociální poruchy chování - představují značné riziko a nebezpečí pro normalitu vývoje toho, kdo se určitého druhu chování dopouští; sekundárně jsou pak zásadním problémem i pro společnost jako celek, neboť se projevují především v sociálních vztazích

Aspergerův syndrom -vyskytuje se převážně u chlapců; má podobné příznaky jako autismus, vyskytují se stereotypní zájmy a obliba neměnných bizarních činností, poruchy sociální interakce a komunikace, není zde však celkové opoždění řeči ani kognitivního vývoje; výsledkem bývá schizoidní porucha osobnosti

aspirace - nároky jedince či skupiny na dosažení určitých cílů

asthen - řecky slabo-

ataka - útok, napadení, prudký záchvat choroby, poruchy

AT-ordinace - zdravotnické zařízení (samostatné nebo součástí komplexního systému péče) poskytující osobám experimentujícím s návykovými látkami, problémovým uživatelům a lidem závislým poradenství a léčebnou péči, jejíž součástí může být farmakoterapie, psychoterapie, sociální práce a rehabilitační postupy

atribuční problém - zjišťování příčin chování

atrofie - zmenšování funkce nebo orgánu živého organismu

attituda - postoj

autenticita - opravdovost, přirozenost, schopnost být sebou samým, chovat se bez přetvářky

autentický - hodnověrný, pravý, původní

autismus - v širším slova smyslu chorobná vtaženost do sebe; odvrácení se od sociálního prostředí; v užším slova smyslu vývojová porucha projevující se téměř úplnou absencí vztahů k lidem, lpěním na stálém prostředí a ustálených zvyklostech, obsesemi a nutkavým chováním, sebepoškozováním, poruchami řeči a dalšími symptomy

autoagrese - násilí zaměřené proti sobě samému; extrémní formou je sebevražda

autoakceptace - přijetí sebe sama (uznávání sebe sama), sebpřijetí; úzce souvisí se zážitkem či vědomím vlastní hodnoty

autoakuzace – vzájemné sebeovlivňování

automutilace - úmyslné sebezranění za účelem změny vzhledu nebo funkce těla, sebepoškození, zohavení se, sebezmrzačení

autonomní - samostatný, nezávislý

autorita - všeobecně uznávaná vážnost, spolehlivost, důvěryhodnost nějaké osoby nebo též vážnost a důležitost instituce

autorita autentická – opravdová, přirozená;

autorita neautentická – pouze formální důstojnost

averze - nepříjemný pocit, odpor vůči někomu, něčemu (s tendencí vyhnout se nelibému), nechut'

axiologie -je učení o povaze hodnot, o jejich vzájemných vztazích i poměru ke společenským a kulturním faktorům, teorie hodnot,

azyl- pobyt, který poskytuje stát na svém území cizímu státnímu příslušníku, aby jej chránil před zásahem státu jeho příslušnosti nebo místo skýtající pocit bezpečí, klidu; útočiště, útulek

azylová péče - péče o skupinu lidí, jejichž důstojná existence není možná bez toho, aby jim někdo jiný zajistil ubytování a stravování (žadatelé o azyl, azylanty, cizinci, migranti, uprchlíci, bezdomovci, matky s dětmi aj.)

azylová zařízení - zařízení sloužící v České republice k ubytování cizinců, kteří žádají o udělení azylu

bariéra - překážka (např. v uskutečňování určitého cíle)

bazální - základní, týkající se baze (základu)

delikvence – označení protispolečenské činnosti dětí do 15 let = do doby jejich trestné odpovědnosti (jde o takové jednání a činy, které by u dospělého byly kvalifikovány pojmem trestný čin). Též pojmy dětská delikvence, juvenilní delikvence (viz dále)

depravace – (lat. depravatio = zkřivení) – zvrácenost. Etiologicky: vliv nemoci, nevhodné vnější vlivy (parta), rodina, promiskuita, provokace, destrukce, inzultace, loupeže, krádeže, podvody, příživnictví. Podobné některým psychopatickým stavům

deprivace – (lat. privatio = stav nedostatku, chybí něco) – nedostatek v uspokojování základních (hlavně duševních) potřeb člověka (potřeba jistoty, lásky, bezpečí, uznání)

deprivace psychická – chudé, nepodnětné prostředí (nejčastěji rodina, ale i nevhodně řízená školská instituce),

deprivace citová – dlouhodobé citové strádání může mít až depriviční dopady (často směřuje k asociálnímu jednání až delikvenci),

deprivace sociální – není uspokojována potřeba adekvátního místa mezi vrstevníky.

deviace – odchýlení, vybočení. Deviace sexuální (pohlavní úchylnost), deviantní vývoj (scestný vývoj), deviované dítě (vadné, úchylné, nápadné)

dificilita – těžkosti v přizpůsobování se (rodině , škole, práci, kolektivu). Příčinou jsou většinou nevhodné vnější vlivy, často špatné návyky, špatná, nevhodná výchova

etopat – (řec. ethos = mrav, pathos = bolest, nemoc) – jedinec s poruchami chování, narušenou mravní složkou osobnosti, nechápající a nerespektující mravní normy. Porušení je dlouhodobé a intenzivní (pak je možno použít pojmu „etopat“). Etiologicky mapujeme vnitřní a vnější faktory, přístup má převýchovný (resocializační) základ

etoped – profesionální označení speciálního pedagoga v etopedických zařízeních jako jsou např. diagnostické ústavy. Zabývá se především speciálně pedagogickou diagnostikou etopedickou, psychoterapií, ovlivňuje metodiku práce, spolupracuje s psychologem, výrazně se podílí na stanovení prognózy

maladaptace, maladjustace – ekvivalentní pojmy – výrazněji snížená schopnost až neschopnost přizpůsobit se, projevuje se poruchami chování různého stupně . Následkem může být i vznik neuróz a psychóz z psychické deprivace

mravní narušenost – termín vystihuje podstatu defektu a defektivitu v etopedii .V roce 1960 byl nahrazen termínem „obtížná vychovatelnost“. Pojem je chápán především jako porušení vztahu k hodnotovému systému

negativismus – postoj, tendence, návyk odporovat všemu. Formy: pasivní odpor, nečinnost, i zlostné výbuchy a útěkové reakce

převýchova – reedukace – souhrn metod a postupů speciálně pedagogické práce s cílem resocializačním

prevence – v etopedii je rozlišována prevence primární, sekundární a terciární (postupy zaměřené na předcházení vzniku poruchy, zamezení jejího prohloubení nebo zamezení recidivy). U terciární prevence – termíny následná péče či postpenitenciární péče

sociální narušenost – odpovídá pojmem obtížná vychovatelnost nebo mravní narušenost. Používá se též pojmu sociální nepřizpůsobivost či sociální nepřizpůsobivosti

sociopatie – termín pro vyjádření druhů či komplexu abnormálních postojů vůči sociálnímu prostředí

Příloha B – Dotazník

Kluci a holky děkuji Vám za chvílku času, kterou věnujete vyplnění následujícího dotazníku:

1. Jsem chlapec, dívka
2. Kolik mi je let
3. Uveď svoje bydliště
4. Co si představuješ pod pojmem rodina?
5. Co si představuješ pod pojmem škola?
6. Co si představuješ pod pojmem parta?
7. Co si představuješ pod pojmem média?
8. Seřaď podle důležitosti, to, na čem ti nejvíce záleží, když 1 bude to, na čem mi záleží nejvíce, 4 nejméně - rodina, parta, škola, média
9. Víš, že jsi klient kurátora pro mládež a již měl nějaký průšvih, napiš prosím kde jsi se poprvé toho průšvihu dopustil
10. První průšvih jsem udělal, když jsem byl a/sám b/ v partě
11. Na mém prvním selhání se zřejmě nejvíce projevila – seřaď opět podle toho, co si myslíš, že tě přimělo nejvíce ke spáchání prvního průšvihu, rodina, parta, škola, média
12. Kolik času trávíš denně v partě, s kamarády?
13. Kolik času trávíš průměrně denně u televize, počítače?

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Jiří Kafka

Obor: Speciální pedagogika-vychovatelství

Forma studia: Kombinované studium

Název práce: Poruchy chování u dětí ve starším školním věku v regionu Vysočina

Rok: 2012

Počet stran textu bez příloh: 43

Celkový počet stran příloh: 5

Počet titulů české literatury a pramenů: 17

Počet titulů zahraniční literatury a pramenů: 1

Počet internetových zdrojů: 3

Vedoucí práce: PhDr. Jan Toman